

Страшко Стојановски

Универзитет „Гоце Делчев“

Штип, 2020

МЛАДИ, МИГРАЦИИ И ОБРАЗОВАНИЕ

Страшко Стојановски

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Штип, 2020

Автор
вон. проф. д-р Страшко Стојановски

МЛАДИ, МИГРАЦИИ И ОБРАЗОВАНИЕ

Рецензенти:
проф. д-р Кирил Барбареев, вон. проф. д-р Даниела Коцева

Лектор:
Александар Димитров

Техничко уредување:
Страшко Стојановски

Издавач:
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

316.346.32-053.6:378(047.31)

СТОЈАНОВСКИ, Страшко

Млади, миграции и образование / Страшко Стојановски. - Штип :
Универзитет "Гоце Делчев"-Штип, 2020. - 89 стр. : илустр. ; 25 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 83-89

ISBN 978-608-244-748-3

а) Миграција на млади -- Образование -- Истражувања

COBISS.MK-ID 51974917

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	5
МИГРАЦИИ НА МЛАДИ: ДЕМОГРАФСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ПЕРЦЕПЦИИ НА ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ.....	11
Вовед.....	11
Основни карактеристики на миграциските движења на младите ..... Демографски показатели и емиграција на младите од Република Македонија	14
Резултати од истражувањето	16
<i>Методологија на истражувањето .....</i>	<i>20</i>
<i>Резултати од истражувањето .....</i>	<i>21</i>
Внатрешна миграција	26
ПОЛИТИКИ НА ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ: ПЕРЦЕПЦИИ И СТАВОВИ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ЗА СТУДИРАЊЕ НА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ	31
Вовед.....	31
Високото образование во Југоисточна Европа	34
Основни демографски и високообразовни карактеристики на македонското општество	38
Веројатност во перцепциите на средношколците за студирање на универзитетите.....	56
<i>Методологија на истражувањето и независна варијабла .....</i>	<i>56</i>
<i>Резултати од истражувањето .....</i>	<i>57</i>
<i>Мотивација за избор на занимање (факултет) .....</i>	<i>69</i>
<i>Фактори на влијание при изборот на високото образование .</i>	<i>75</i>
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	79
Библиографија	83
Прилог 1: Рецензија, проф. д-р Кирил Барбареев.....	91
Прилог 2: Рецензија, вон. проф. д-р Даниела Коцева	95

ПРЕДГОВОР

Во серијата општествено-економски проблеми кои го одбележаа македонското општество последните три декади, примарниот акутен проблем се однесува на демографските индикатори за движењата на населението. Ова е дотолку важно, не само поради мултиетничкиот и мултиконфесионалниот карактер на Македонија и евентуалните можности за нарушување на некаква статус кво ситуација која би резултирала со одредена пролонгирана конфликтност, туку пред сè поради влијанието врз социо-економските показатели и можноста за развој во иднина.

Динамичките аспекти на демографските прашања се историска категорија, но и современ продукт на либералното општество и социо-економските разлики во глобални рамки. Оттука, перспективата на младите за стекнување на образовни квалификации, градење на професионална кариера, но и подигање на идните поколенија, се прашања кои се поврзуваат со квалитет на живот, просперитет, но и надеж за подобра иднина. Миграциите на младите од Македонија, следствено, ќе произведат сомнеж во потенцијалот на нацијата, државата и општеството во целина.

Во рамките на наставните содржини по предметот Социологија на правото, но и Граѓанско општество и Политичка социологија, од проблематиките кои ги истражувавме со студентите, токму прашањата на миграциите и квалитетот на наставните програми и високото образование воопшто, беа често

присутни и обработувани низ истражувања, трибини, дебати и различни други видови на проектни активности. Оттука, овој труд во суштина претставува истражувачки извештај од проектот „Детерминанти за образовна мотивација и миграција на младите во источниот и југоисточниот регион на Република Македонија“, кој се реализира на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.

Основниот предмет на истражувањето се фокусира на целната група млади, средношколци и студенти и корелативниот однос помеѓу образовната мотивација и можноста за миграција на младите во Република Македонија и надвор од Република Македонија. Оттука истражувањето се фокусира на мотивацијата на средношколците за запишување во високообразовните институции во РМ, но и мотивацијата на студентите за продолжување на нивното образование во рамките на универзитетите во коишто веќе студираат и користењето на можноста за студентска мобилност. Ова истражување ги има следните цели:

- Да се утврдат факторите на мотивација на младите средношколци за избор на соодветна високообразовна институција како следен чекор на образование
- Да се утврдат мотивите за миграција на младите средношколци и студенти во РМ и надвор од државата
- Да се утврди корелативниот однос на образовната мотивација со можноста за мигрирањето на младите
- Да се направи проекција во однос на посочените региони кои се предмет на истражување на потенцијалните

средношколци кои би го продолжиле своето образование, областа во која би студирале и универзитетот

- Да се изведат соодветни препораки со цел намалување на миграцијата на младите од регионите кои се предмет на истражувањето
- Да се изведат соодветни препораки за генерирање на стратегии на високообразовните институции со цел соодветно инволвирање на потенцијалните студенти во рамките на наставните програми.

Притоа во истражувањето се тргна од следната хипотетска структура:

Општа хипотеза

Образовната мотивација кај младите е еден од клучните фактори кој влијае за демографска мобилност.

Посебни хипотези

- Структурата и поставеноста на образовниот систем влијаат врз можноста за миграција на младите
- Социо-економските услови во државата влијаат врз можноста за миграција на младите
- Социо-демографските карактеристики на населението се фактор за избор на образование и можност за миграција на младите
- Традиционалните вредности поврзани со миграцијата директно влијаат врз можноста и мотивацијата на младите

за нивно мигрирање во рамките на РМ и надвор од државата.

Поединечни хипотези

- Социо-економските карактеристики (возраст, пол, етничка и религиска припадност, социјален статус и сл.) влијаат врз образовната мотивација на младите и можноста за нивна миграција
- Нормативната рамка во делот на образованието е еден од факторите кој влијае на мотивацијата на младите за образование и нивна миграција
- Доколку младите потекнуваат од семејства со високообразовани родители поголема е можноста тие да го продолжат образованието
- Дисперзијата на високообразовни институции (универзитети и факултети) ја намалува можноста за миграција на младите
- Образовните политики на високообразовните институции влијаат врз можноста на младите да го продолжат своето образование
- Доколку младите потекнуваат од семејства во кои веќе е присутна миграција, поголема е можноста и тие да мигрираат во друг град или друга држава
- Етничките и демографските карактеристики влијаат врз можноста на младите да го продолжат своето образование и да мигрираат

- Територијалната организација и структурната поставеност на општините влијае врз образовната мотивација на младите и нивната можност за иселување
- Нерамномерната распределба на индустриските капацитети и нивото на нивна соработка со високообразовни институции влијае врз можноста младите да мигрираат.

Во проектот (како универзитетски проект се однесуваше на проекти за млади истражувачи) покрај проф. д-р Страшко Стојановски, учествуваа и студентите Марина Карова, Антонио Стоилов, Танја Кироска, Иле Матеничарски, Златко Стојанов и Сашка Андонова. Во техничката обработка на податоците и спроведувањето на анкетните прашалници исто така беа вклучени студенти на Правниот факултет, прва година од генерацијата 2017/2018 година. Дополнително во делот на анализата за одредени показатели на истражувањето кое се однесува на перцепциите на средношколците за можностите за понатамошно продолжување на образованието на терцијарно ниво, во насока на тестирање на хипотези, свој придонес даде доц. д-р Лимонка Коцева Лазарова.

Во рамките на истражувањето, покрај анализа на содржината (анализа на научна литература и нормативната анализа), се врши и статистичка анализа на официјални статистички податоци кои се однесуваат на миграциски, демографски и образовни прашања, а исто така спроведени се и две анкетни истражувања, од кои првото се однесува на категорија млади со фокус на прашања кои се

однесуваат на миграциски проблеми, и второто, кое се однесува на категоријата средношколци со фокус на прашања кои се однесуваат на квалитетот на наставата во средното образование и перцепциите за продолжување на образованието од секундарно на терцијарно ниво.

МИГРАЦИИ НА МЛАДИ: ДЕМОГРАФСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ПЕРЦЕПЦИИ НА ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ

Вовед

Демографскиот потенцијал на една држава, регион или населено место е главниот предуслов за креирање на какви било политики и проектирање на евентуален иден развој (економски, политички, образовен, здравствен и сл.). Оттука, генералните тенденции на демографска депопулација поврзана со нискиот степен на наталитет, во земјите на источна Европа се надополнети со механичка миграција на населението. Дури и членството во Европската Унија и во НАТО, на дел од земјите од бившиот комунистички блок, не ги понуди очекуваните резултати за брз економски развој. Напротив, отворените граници и можноста за мобилност на населението во Бугарија, Романија и Хрватска, на пример, придонесе за масовен одлив на работоспособно младо население. Слични се процесите и во земјите кандидати, како што е случајот со Република Македонија.

Но генеричката анализа на ваквите процеси, во најмала рака истите ги релативизира и сведува на циклични процеси на движење на населението. Во историјата постоеле масовни придвижувања на населението, од големи преселби на народите, миграции во земјите од Новиот Свет по големите географски откритија, па сè до принудните миграции кои настануваат како

резултат на распадот на големите империи и војните во 19 и 20 век. Се разбира, економската миграција исто така има свој континуитет, особено доколку зборуваме за земјите од Источна и Југоисточна Европа. Ваквите тенденции главно ги имаат истите карактеристики и во бранови последните два века се одвиваат од Исток кон Запад.

Основни карактеристики на миграциските движења на младите

Миграциските движења како процес на алокација на населението во глобални размери, дополнително стимулирано од економската диспропорционалност, политичката нестабилност, воените конфликти, но и генералниот глобализирачки тренд на мобилност, се интензивираат во последните неколку декади. Така бројот на мигранти во светски размери е во пораст од 154 милиони во 1990 година, 175 милиони во 2000 година, па сè до 223 милиони мигранти во 2013 година.¹ Притоа јасно се забележува трендот на миграција кај категориите на младо население од 18 до 35-годишна возраст дури и во високоразвиените земји како што се

---

¹ Според Извештајот на Меѓународната организација за миграции во 2015 година бројот на мигранти изнесува околу 244 милиони. Или бројот на мигранти во 1970 година изнесува 2,3 % од светското население, во 1990 година 2,9 %, а во 2015 година 3,3 % од вкупниот број на светското население (World Migration Report, 2018).

Данска, Германија, Холандија, Италија, Норвешка, Шведска или Словенија (Cortina, Taran and Raphael (ed.), 2014).²

Покрај економските претпоставки, движечки фактор за миграција кај младите е и образованието, особено на секундарно и терцијарно ниво.³ Овој фактор за миграција најчесто се однесува на категоријата од 15 до 25-годишна возраст, почесто опфаќајќи ја машката наспроти женската популација и средновисоките социјални слоеви. Урбано-руралниот карактер на образовните миграции се однесува на повисоките образовни институции, придвижено од избегнување на мануелниот труд во руралните средини и желбата за миграција во урбаните центри кои истовремено се и образовни центри. Во оваа насока, се разбира, значаен е и факторот на надворешна миграција предизвикана од желбата за стекнување најчесто на високо образование, иако за истото постојат можности во матичните земји. Многу често младите кои доаѓаат од земјите во развој, при стекнување со

---

² Во земјите од централна и западна Европа неповолните демографски процеси дополнително се поврзани со нискиот наталитет, зголемувањето на старосната граница на населението и мобилноста на младото население. Проценките се дека до 2050 година земјите членки на Европската Унија би изгубиле повеќе од 70 милиони од населението. Притоа, на механичката имиграција кон Унијата се гледа како на фактор кој само може да ја ублажи ваквата неповолна состојба (Muenz, 2007).

³ Кога се зборува за меѓународниот трансфер на човечки капитал, особено за категориите на младо население кое се стекнува со високообразовни компетенции, многу често се користи терминот „одлив на мозоци“ (eng. brain drain). Во овој контекст, јасно е забележлива тенденцијата на придвижување на населението од земјите во развој кон високоразвиените земји во светот, а можноста за трајна миграција директно е поврзана со понискиот социјален статус во земјите на потекло. Сепак, проценката е дека ваквата миграција е оптимална и изнесува околу 10 проценти од младите високообразовни кадри во земјите во развој (Docquier, 2014).

високообразовни квалификации гледаат можност за трајно иселување (Browne, 2017). Во овој контекст интересно е да се спомене улогата на роднинско-фамилијарните врски како канал за миграција на младите, при што, особено за образовната миграција семејството е главен извор за финансирање на младите. Овој процес има потенцијал да стане ретрограден доколку образовната се трансформира во економска миграција, кога младите доставуваат финансиска поддршка на членовите на нивното семејство во земјите од кои потекнуваат (Heckert, 2015).

Миграција на младите од земјите на Југоисточна Европа

Традицијата на економско мигрирање на населението од земјите на регионот на Југоисточна Европа дополнително беше надолполнета со насилната дезинтеграција на поранешната југословенска федерација, политичката нестабилност, лошата економска политика поврзана со сомнителната приватизација на општествениот капитал, војните и генерално лошите економски параметри. Оттука, за многу автори, несомнено, примарен фактор за интензивирањето на миграцијата особено кај младото население е високиот степен на невработеност и сиромаштија. Дополнителни индивидуални варијабли кои влијаат на миграцијата се полот, возраста, степенот на образование, бројот на членови во семејството и семејниот статус, кои исто така може да влијаат за зголемување или намалување на миграцијата (Malaj and Malaj, 2017).

Според Балканскиот барометар за 2017 година, на ниво на Југоисточна Европа, 27 % од населението својот социо-економски статус го определиле како потпросечен, со високи 35 % од граѓаните на Албанија и 33 % од граѓаните на Србија. Притоа 45 % од граѓаните во регионот размислуваат да мигрираат и да работат надвор од земјата, или тоа се 50 % од граѓаните на Албанија и Босна и Херцеговина, или 45 % од граѓаните на Македонија (Balkan Barometer, 2017).

Генерално, миграцијата од регионот на Југоисточна Европа има значајни позитивни и негативни реперкусии врз севкупниот потенцијал за социо-економски развој. Така на пример, дотациите од иселениците придонесуваат за развој на економиите на државите во регионот, поттикнувајќи ја потрошувачката и инвестициите. Од друга страна, одливот на млада и квалификувана работна рака ја редуцира активноста во рамките на приватниот сектор, надворешната компетитивност и влијае врз порастот на социјалното трошење наспроти порастот на БДП. Тенденцијата, исто така, зборува дека населението кое емигрира од регионот е помладо и со повисоко образование од просекот во земјите кои ги напуштаат (Atoyán and Others, 2016).

Според истражувањето на Балканската регионална платформа за младинска партиципација и дијалог, најголем дел од младите во регионот на земјите од Западен Балкан, надвор од државата патуваат еднаш до двапати годишно, најчесто на патувања, одмор со семејството или на обуки или образовни програми. 60 % сметаат дека во нивните земји не се нудат доволно

можности за квалитетен живот на младите. Подобриот живот во другите земји, според ова истражување, се должи на поголемите можности да се најде добро вработување, поголемите можности за напредок во кариерата, подобро формално и повеќе можности за неформално образование, како и подобри примања. Најголем дел од младите би сакале да се иселат за постојано во некоја од земјите членки на ЕУ, а причината за евентуалното напуштање на земјата се бара во поголемите можности за вработување во согласност со квалификациите кои младите ги поседуваат и подобриот стандард за живеење (Popović and Gligorović, 2016).

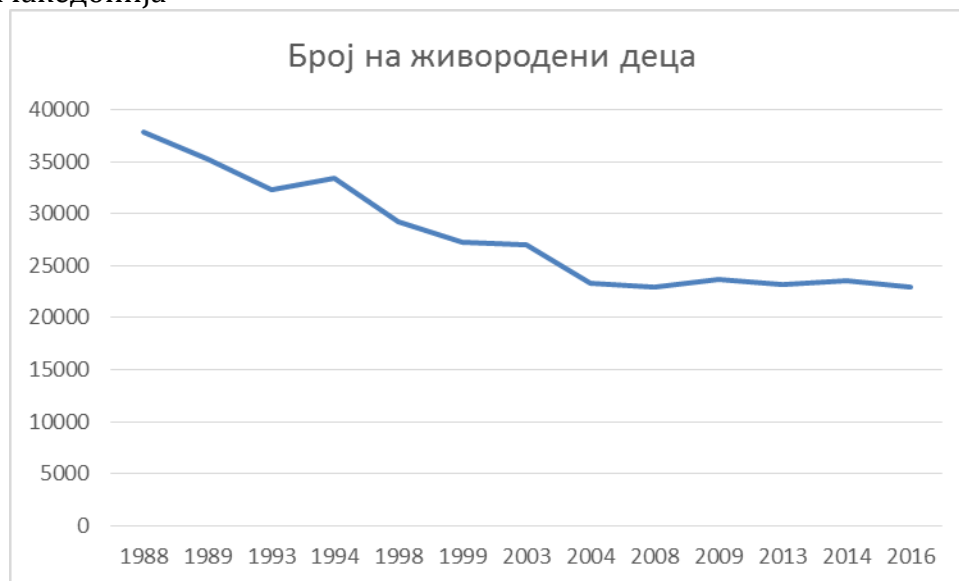
Демографски показатели и емиграција на младите од Република Македонија

Базичната демографска слика за Република Македонија подеднакво се базира на индикаторите поврзани со степенот на наталитет и демографски потенцијал и со механичката циркулација на населението поврзани со миграцијата внатре, но пред сè надвор од државата. Основните демографски показатели во последните три декади укажуваат на тренд на опаѓање на живородени деца (Графикон 1).

Графикон 1

Број на живородени деца во Република Македонија

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Трендовите за миграција на населението во рамките на поширокиот регион на Југоисточна Европа се пресликуваат и во случајот на Република Македонија. Сепак, претставува проблем да се утврди точниот број на емиграција од земјата. Додека според официјалните статистички извори во периодот од 1994 до 2013 година од Македонија емигрирале 11 380 лица, според одредени проценки на меѓународни организации проценката е дека оваа бројка до 2013 година изнесува помеѓу 450 000 и 630 000 лица, или помеѓу 20 % и 30 % од вкупното население.⁴ Притоа, во најголем

⁴ Според Светската банка главните дестинации на емигрантите од Република Македонија до 2011 година се Италија, Германија, Швајцарија, Австрија,

дел се калкулира со релативно младо и работоспособно население (The Economist, 2017).⁵ Според карактерот на емиграцијата, истата може да се структурира во три категории: Трајна миграција на семејства или обединување на семејства, Привремена или циркуларна економска емиграција (вработување) или привремена миграција поради образовни цели, обуки или посета на членови на семејството, како и Илегално напуштање на земјата или барање на заштита во трети земји (Bornarova and Janevska, 2012).

Според спроведеното истражување на Динковски и Марковска-Симоска, регионалните трендови се пресликуваат кај младите во Република Македонија. Дури 69 % од студентите изјавиле дека би сакале да работат надвор од земјата, а главната причина се базира на економските претпоставки за подобро вработување и поголеми примања (Dinkovski and Markovska-Simoska, 2018). Според истражување спроведено на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, доколку би имале можност за студирање надвор од државата, 48,8 % од младите би сакале да студираат во некоја од земјите членки на ЕУ, а 25,2 % во

Словенија, Хрватска, Франција, Австралија, Турција и Канада (Profile of Migration and Remittances: Macedonia, 2012).

⁵ Во рамките на Стратегијата за демографски политики на Република Македонија 2015-2024 година, еден од клучните приоритети е достапност на релевантни податоци за миграциите. Ова зборува за методолошките недостатоци и севкупно, недостатоци во ефективноста за прибирање на податоци на државните органи и институции, Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, 2015).

Според анализите на официјалните статистички податоци не постои драстична разлика помеѓу емиграцијата и имиграцијата во Република Македонија, ниту според регионалната застапеност, ниту според полот, возраста, брачниот статус и сл. (Sotirovski and Hristovski, 2014). Сепак, ваквите податоци се далеку од реалната слика и фактичката состојба.

САД. Индикативно, според истото истражување, е тоа што младите преферираат да работат во државната администрација, наспроти приватниот сектор (Топузовска Латковиќ и др., 2013). Токму слабата развиеност на приватниот сектор, наспроти државниот клиентелизам и очекување, се чини се клучен фактор за дополнително креирање на мотивациски фактори за миграција на младите надвор од државата.

Сепак, главниот фактор за миграција на младите и понатаму останува недостатокот на можности за вработување, особено во областите согласно со стекнатите образовни квалификации. Според последните статистички податоци од Државниот завод за статистика на Република Македонија, за првиот квартал од 2018 година, од 82 163 работоспособни на возраст до 24 години, 45 770 се вработени, а 36 393 се регистрирани како невработени (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2018). Иако постои блага тенденција на намалување на невработеноста кај младите, сепак процентот останува релативно висок. За илустрација, во табелата подолу нудиме податоци за периодот 2011-2014 (Табела 1).

Табела 1

Стапка на невработеност според возрастни категории, во проценти, според Акциониот план за вработување на младите во периодот 2016-2020 (Зинзарова и Ванчов, 2017).

Возрасна група/година	2011	2012	2013	2014
До 24 години	55,3 %	53,9 %	51,9 %	53,1 %
25-29 години	47 %	47 %	45,5 %	45,1 %
30-64 години	28,7 %	26 %	24 %	22,9 %

Според истражувањето на Занзарова и Ванчов, постојат неколку сериозни индикатори кои влијаат врз степенот на емиграција кај младите. Како што може да се забележи од претходно изнесените податоци, младинската невработеност е клучниот фактор, но исто така тука влијаат нејасните демографски политики и показатели во државата, кај што бројот на вработени останува речиси ист, а бројот на невработени се намалува, како и лошиот квалитет на формалното образование (Исто).

Резултати од истражувањето

Методологија на истражувањето

Во продолжение ќе бидат презентирани резултатите од два анкетни прашалници спроведени од тим на професори и студенти на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Двете анкети се однесуваат на млади испитаници до 35 години од Источниот и Југоисточниот плански регион во Република Македонија. Најголемиот дел од испитаниците се од македонска

етничка припадност и христијанска вероисповед, а според статусот најзастапени се средношколци од средните училишта во регионите во кои се врши истражувањето и студенти од Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Првата анкета е реализирана во 2014 година на примерок од 207 испитаници, додека втората е реализирана во 2018 година на примерок од 298 испитаници.

Резултати од истражувањето

Од истражувањето можеме да забележиме дека најголем број од младите би заминале во друга држава. Притоа постои незначително отстапување во резултатите во 2014 и 2018 година (Табела 2). Ваквата состојба ја одразува регионалната перцепција на младите, а исто така е во корелација со резултатите од слични истражувања во Република Македонија.

Табела 2

Дали би заминале во друга држава	<i>Да</i>	<i>Не</i>	<i>Не знам</i>	<i>Нема податок</i>
2014	77,3 %	9,7 %	11,1 %	1,9 %
2018	76,8 %	5,7 %	15,8 %	1,7 %

На прашањето *Зошто би заминале во друга држава?*, забележлива е разлика во ставовите на младите. Имено, јасно е воочливо дека се зголемува тенденцијата на младите да го продолжат терцијарното образование надвор од државата, па следствено повеќе од младите во 2018 година би заминале надвор

од државата поради учење или студирање.⁶ Сепак приврмениот карактер на идејата за иселување на младите, како и економската основа на истото, се огледува во фактот дека најголем дел би заминале поради заработувачка (Табела 3). Оттука, според последното истражување од 2018 година, лошата економска состојба е главната причина поради која младите би ја напуштиле државата (Графикон 2).

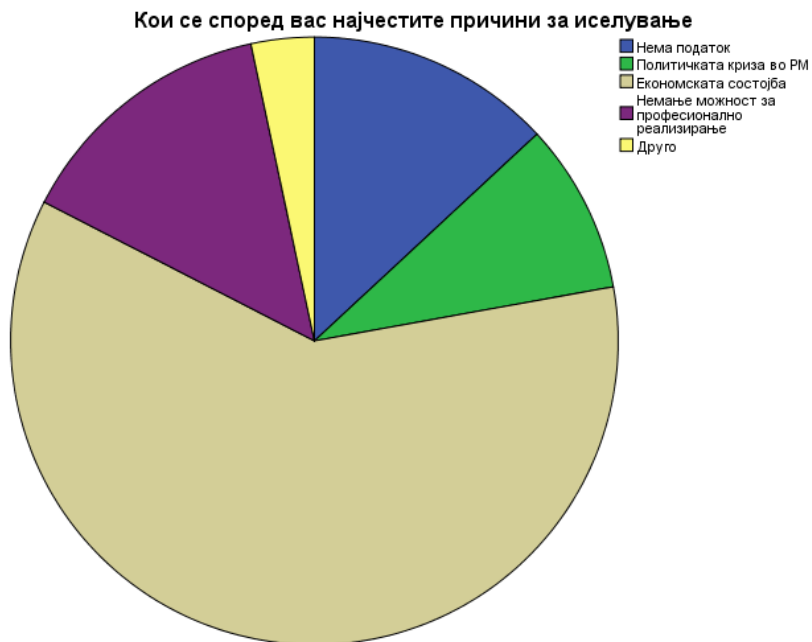
Табела 3

Зошто би заминале во друга држава?	Туристички	Студирање/учење	Градење на професионална или спортска кариера	Заработувачка	Друго	Нема податок
2014	15,5 %	7,7 %	14 %	57 %	1 %	4,8 %
2018	12,4 %	18,8 %	12,8 %	41,6 %	4 %	10,4 %

---

⁶ Општиот тренд покажува дека околу 10 % од средношколците планираат своето образование да го продолжат на универзитети надвор од државата. Покрај традиционалните образовни дестинации поврзани со универзитети во Западна Европа и САД, како и Бугарија и Грција во соседството, последниот тренд укажува дека голем број на средношколци од Македонија универзитетското образование го продолжуваат на некој од универзитетите во Словенија. Оттука, процентот на оние кои ќе студираат надвор од државата во иднина се очекува да расте (Stojanovski, Denkova and Marolov, 2018).

Графикон 2

Од спроведените истражувања можеме да забележиме дека незначително се намалува процентот на млади кои се ориентирани кон трајно иселување од државата. Но, доколку го имаме фактот дека оние кои се неодлучни речиси двојно се зголемени, а се намалува процентот на младите кои тврдат дека по одредено поминато време надвор од државата би се вратиле, тогаш можеме да генерираме спротивен заклучок, или во најмала рака да покренеме извесен сомнеж (Табела 4).

Табела 4

Дали по подолг престој во друга држава би се вратиле во Македонија?	<i>Да</i>	<i>Не</i>	<i>Не знам</i>	<i>Нема податок</i>
2014	50,2 %	17,4 %	28 %	4,3 %
2018	40,3 %	15,8 %	41,9 %	2 %

Најпопуларни дестинации за младите во регионите кои се предмет на истражување се Германија, САД и – како што може да се забележи од последното истражување – Швајцарија (Табела 5). Интересно е дека во Источниот и Југоисточниот регион на Република Македонија иселувањето се одвива во бранови, при што во различни временски интервали, популарни се различни земји. На пример, до 90-тите години од минатиот век најпопуларна е Германија, подоцна, во првата декада од овој век, голем дел од иселувањата беа насочени кон Италија, за денес најпопуларна дестинација да стане Швајцарија. Преференцијата на САД сепак во голема мера никогаш не предизвикала значителни иселувања во овој правец.

Табела 5

Во која од наведените земји гледате можност за вработување или трајно иселување?	2014	2018
<i>САД</i>	30,4 %	16,8 %
<i>Германија</i>	30,9 %	24,5 %
<i>Велика Британија</i>	7,2 %	5 %

<i>Скандинавските земји</i>	9,2 %	4,4 %
<i>Италија</i>	2,9 %	2 %
<i>Катар/Дубаи</i>	7,7 %	3,4 %
<i>Авганистан/Ирак</i>	1 %	0,3 %
<i>Швајцарија</i>	/	22,1 %
<i>Во ниту една</i>	3,9 %	1,3 %
<i>Друго</i>	4,3 %	3 %
<i>Нема податок</i>	2,4 %	17,1 %

Речиси унисони се ставовите на младите и во 2014 и во 2018 година, кога се работи за примарниот фактор, поради кој, при евентуална миграција би се вратиле во државата, а тоа е семејството. Во 2014 година 71,5 % изјавиле дека во Македонија би се вратиле примарно поради семејството, додека во 2018 година за оваа опција се определиле 69,1 %. Останатите фактори, како што се подобрените услови за живеење, образование, партнер, градење на професионална кариера и сл., имаат минимален удел во носењето одлуки на младите. Оттука, можеме да претпоставиме дека генералните услови во државата и поврзаноста на младите со истата укажуваат на негативен однос и очекувања. Од друга страна, западниот индивидуалистички пристап не може да се аплицира бидејќи, исто така, незначителна улога игра и поврзаноста со партнерот. Традиционалноста во општеството се рефлектира во сè уште силните врски кои младите ги градат во рамките на семејството и тоа е примарниот елемент кој ги поврзува за локалната средина, државата, па дури и поширокиот регион.

Внатрешна миграција

Она што претставува сериозен демографски проблем, а што последните декади се чини помалку е предмет на дискусија, е карактерот и интензитетот на внатрешната миграција во Македонија. Доминантниот фокус на миграциите кои се одвиваат надвор од државата не значи дека помалку значајно е прашањето на внатрешните придвижувања на населението, особено младите, и тоа во два правци: 1. Традиционалната миграција од руралните кон урбаните населени места (миграција село – град) и 2. Миграција од периферијата, или внатрешноста, кон главниот град на државата, Скопје. Основните причини за ваквиот вид миграции сè уште се бараат во нерамномерниот социо-економски развој на регионите, недоволната инфраструктурна поврзаност, централизацијата и предоминантната алокација на ресурсите во главниот град, но и стереотипизацијата на малите градови и особено руралните места како назадни, неперспективни, неактуелни.

Сепак, постојат индикатори кои можат да се толкуваат во насока на промена на ваквата состојба. Еден од нив е дисперзијата на високото образование и влијанијата кои ги произведува во насока на намалување на динамиката на внатрешните миграции. Илустративно, врз основа на резултатите од истражување спроведено на Правниот факултет во Штип во 2013 година, може да се увидат разликите во перцепциите на средношколците од училишта во регионот на источна и централна Македонија и студентите на Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип.

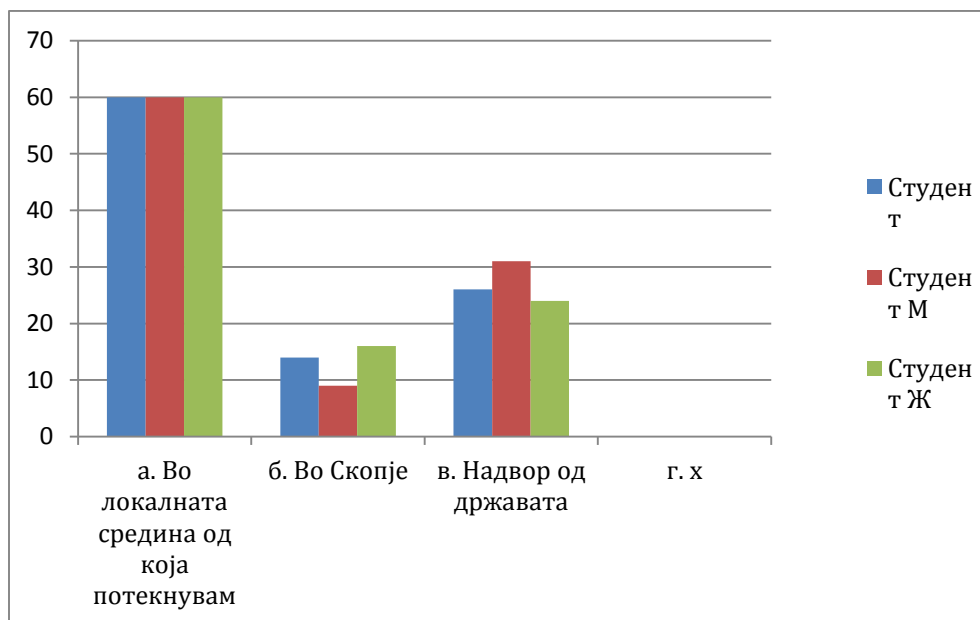
Се чини најзначајна е перцепцијата на младите за тоа каде се гледаат во иднина. На ова прашање беа понудени три одговори: а. Во локалната средина од која што потекнувам, б. Во Скопје и в. Надвор од државата. За испитаниците кои ја избираат последната опција постои дополнително отворено прашање во кое треба да ја посочат земјата која ја преферираат. Изненадувачки, дури 60 % од студентите иднината ја гледаат во локалната средина, Скопје е преферирано од 14 % од испитаниците студенти, при што очигледна е разликата кај различната полова структура. Соодносот помеѓу машкиот и женскиот пол во преференцијата на главниот град како место каде ја гледаат иднината е 2:1 во корист на женскиот пол. 26 % или $\frac{1}{4}$ од испитаниците студенти иднината ја гледаат надвор од државата (Графикон 3, Графикон 4).

Кај средношколците испитаници 18 % во иднина се гледаат себеси во локалната средина, при што преференцијата е 3:1 во корист на машкиот пол. 42 % од испитаниците средношколци иднината ја гледаат во Скопје, а 40 % својата иднина ја гледаат надвор од државата. Доколку се направи споредба помеѓу резултатите добиени од испитаниците студенти и средношколци, очигледна е разликата. Претпоставката е дека поради образовната непрофилираност, средношколците ја поврзуваат својата иднина со главниот град, додека насоченоста во рамките на високото образование, како и фактот дека истото е децентрализирано, ја менува оваа перцепција во корист на локалната средина. Ова е охрабрувачки резултат, кој можеби во иднина ќе придонесе за намалување на миграцијата од помалите градови кон главниот град на Македонија. Исто така, очигледна е разликата во

перцепцијата кај студентите и средношколците кои својата иднина ја гледаат надвор од државата. Повторно, еден од клучните фактори е децентрализацијата на високото образование, која овозможува да се создадат стручни профили, кои повеќе се поврзани со средината од која потекнуваат (Стојановски, Џамтовска Здравковска, 2013).

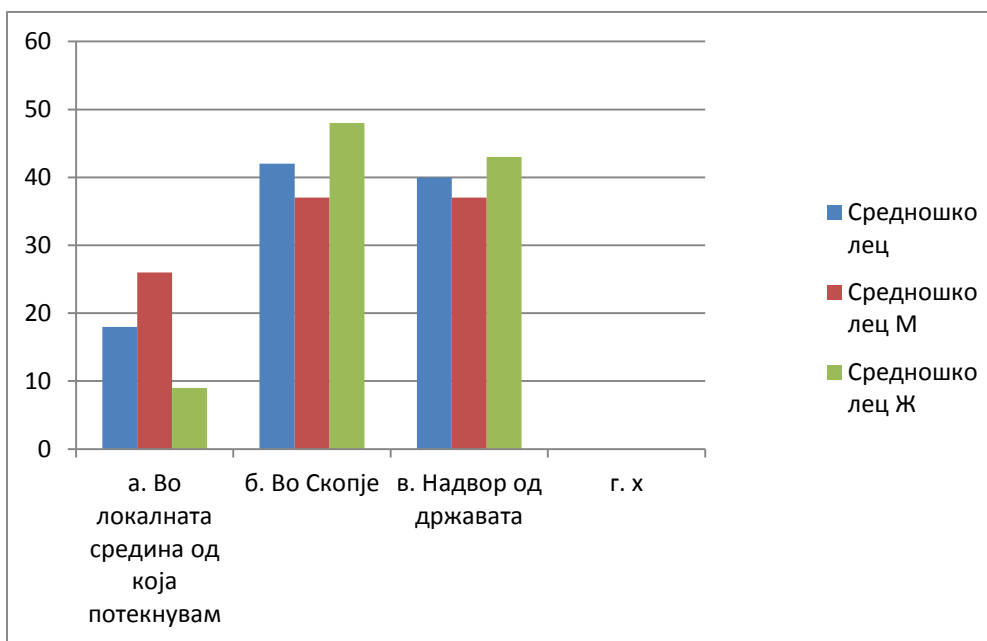
Графикон 3

Студенти

Графикон 4

Средношколци

ПОЛИТИКИ НА ВИСОКО ОБРАЗОВАНИЕ: ПЕРЦЕПЦИИ И СТАВОВИ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ЗА СТУДИРАЊЕ НА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ

Вовед

Последните децении се јавува тенденција на мобилност на младото население во насока на мигрирање во два правци: од помалите градови на државата кон главниот град Скопје и миграција надвор од државата. Ова можеби е и главниот проблем кој предизвикува демографска депопулација и нерамномерен регионален развој. Притоа главните претпоставки од кои се тргнува е дека постои тенденција за мобилност на овие категории, која е детерминирана од карактерот на формалното образование и образовните политики, но и од визиите на младите во однос за тоа каде се гледаат во перспектива. Мотивите подеднакво зависат од материјално-економските потенцијали и регионалните политики, но и од културолошките карактеристики поврзани со глобализацијата и новите потреби и приоритети на иднината.

Тенденциите на модерното и особено постмодерното општество ги интегрираат дискурзивните форми на индивидуалната природа на перцепциите, кои заедно со

индустријализацијата, урбанизацијата и глобализацијата, во последните триесет години ја создаваат комплексноста на демографските потенцијали и реалните можности адаптирани на визиите на младите. Оттука, образованието и неговата концептуална поставеност директно влијаат врз перцепциите на младите, а потоа и врз фактичката состојба на нивна мобилност. Особено во високото образование може да се лоцираат одредени индикатори кои директно влијаат врз ваквата мотивација и мобилност на младите.

Во 1999 година со Болоњската декларација⁷ се промовира проектот за унификација на стандардите во високото образование (The Bologna Declaration, 1999). Истата се темели на Magna Charta Universitatum од 1988 година, која ги вградува принципите за мобилност на студентите и знаењето во Европа (Reinalda, Bob and Ewa Kulesza, 2005).

Врз основа на поставувањето на основните принципи на Декларацијата (валоризација на знаењето преку компатибилни дипломи во сите држави, заедно со Diploma Supplement, два основни циклуси на студии, прв и втор, воспоставување на ЕКТС-системот на мобилност и трансфер на кредити, трансфер и мобилност на студенти и наставно-истражувачки кадар, унификација на методологијата и развој на споредбени критериуми, развој на курикулуми врз база на интер-институционална соработка и сл.), се покренуваат одредени

---

⁷ Болоњската декларација, како заедничка Декларација е усвоена од европските министри за образование од 29 европски држави, во Болоња на 19 јуни 1999 г.

прашања поврзани за универзалистичкиот или партикуларистички карактер на високото образование,⁸ потребата од зголемување на улогата на административните структури во универзитетите,⁹ прашањето на автономијата,¹⁰ нивото на транзиција на студентите од понизок кон повисок степен на образование,¹¹ прашањето за квалитетот на високото образование¹² или прашањето дали универзитетите треба да се

---

⁸ Универзалистичкиот принцип е воден од генералните процеси на глобализација, вклучително и образованието, како и желбата за унификација на европското образование, диктирано пред сè од Европската Унија, додека партикуларистичкиот се фокусира на регионалните и националните високообразовни специфики (Neave, 2003).

⁹ Комерцијализацијата и воспоставувањето на доминантни принципи кои се темелат на слободниот пазар, заедно со желбата за воспоставување систем на обединети стандарди за мобилност, предизвикуваат потреба од градење на покомплексна административна поддршка во рамките на самите високообразовни институции. Ова неминовно води кон зголемување на бројот на помошни административни службеници во рамките на самите универзитети (Baltaru, Roxana-Diana and Yasemin Nuhoğlu Soysal, 2017).

¹⁰ Универзитетската автономија можеме да ја разгледуваме како формална автономија вградена во уставите, законите и други акти, а најчесто во однос на политичките власти во државите, или автономија која се врзува со „исходот од образовниот процес“ на самите наставни курсеви или курикулуми. Последното се поврзува со градење на внатрешна контрола на одговорност од поседувањето на проектираниот очекуван исход, самоефикасноста, саморегулацијата и слично. Според Хери, Морел и Скот (Henri, Morrell and Scott), постојат две гледишта во однос на прашањето дали студентите може да развијат автономија при студирањето. Според првото, автономијата е статична поврзана за индивидуата и тешко променлива со текот на времето, додека според другото, таа е подложна на поинтензивни и динамички промени (Henri, D. C., L. J. Morrell and G. W. Scott, 2018).

¹¹ Ваквата транзиција, која се врзува и со преминот од една во друга студиска година, не се сведува на едноставен статистички показател, туку во суштина инкорпорира различни нивоа на социјална интеграција и инклузивност за студентите во поширока смисла, како и нивото на критичко мислење кое професорот го трансферира во однос на студентот (Tett, Lyn, Vivienne E Cree and Hazel Christie, 2017).

¹² Покрај врзувањето на квалитетот со евентуалниот посакуван исход од високообразовниот систем, денес тоа инкорпорира и сегменти поврзани со вклученоста на наставниот кадар и студентите во менаџирањето со комплексните универзитетски структури, а со цел градење на механизми за

фокусираат на дисеминација на знаење ориентирано кон продуцирање на критички мислителите, од една страна, или да се фокусираат на едноставна подготовка на студентите за пазарот на трудот, од друга.¹³

Во понатамошниот дел од овој труд, покрај базичниот преглед на состојбите во високообразовните институции, посебно ќе се фокусираме на демографските карактеристики и образовните политики во поширокиот регион и македонското општество.

Високото образование во Југоисточна Европа

Доколку ја разгледуваме состојбата во високообразовните институции (ВОИ) во регионот на Југоисточна Европа, можеме да направиме разлика помеѓу државите кои се членки на Европската Унија и државите кои претендираат за членство. Сепак, со исклучок на Грција, во останатите држави постојат сличности во високото образование, кои во прв ред се должат на периодот на реформи детерминиран од трансформацијата на општествата од еднопартиски, пред 1990-тите, во демократски. Последното

евалуација и подобрување (Tett, Lyn, Vivienne E Cree and Hazel Christie, 2017). Исто така, постојат и национални и интернационални тела за евалуација, како и различни системи кои покрај евалуацијата обезбедуваат рангирање на самите високообразовни установи. Секако, обемот и методологијата на системот на надворешна евалуација, особено доколку е диктирана од националните политички власти и институции, може да го загрози степенот на автономија на универзитетите.

¹³ Дијалектичката природа на прашањето за потребата на универзитетите да играат поширока општествена улога и да продуцираат критички мислителите и студентите кои ќе бидат подготвени да дадат објаснувања и ќе можат да ја преиспитуваат реалноста, или треба да се подготват единствено за пазарот на работен труд, ја покренува Ленартовиц (Lenartowicz, 2015).

рефлектира низа на статусни и суштински реформи кои се однесуваат на ВОИ во регионот. Исто така, забележливо е дека во Југоисточна Европа од 20-ина државни универзитети и ВОИ во деведесеттите години на дваесеттиот век, денес имаме повеќе од 50 државно финансирани и над 250 приватни институции. Покрај ова, постои значителен број на студенти од регионот кои своето високо образование го оформуваат на универзитети во Западна Европа и САД. Дополнително, треба да истакнеме дека од 2003 година во државите на т.н. Западен Балкан (Македонија, Србија, Албанија, Босна и Херцеговина и Црна Гора) се прифатени Болоњските принципи на реформа за образовна мобилност, или воведен е т.н. Единствен кредит трансфер систем (ЕКТС).

За разлика од државите на Западна Европа и САД, во регионот на Западен Балкан, во бројот на запишани студенти, како и во перцепциите за квалитетот на високото образование, сè уште доминантна улога имаат државните ВОИ, наспроти приватните, иако последните се во многу поголем број (Zagaga, 2013; Brajkovic, 2016). Во 2015 година, во овој регион се регистрирани 140 ВОИ, со 5213 студиски програми. Во сооднос со бројот на население, најмногу ВОИ имаме во Косово и Црна Гора. Од вкупниот број на универзитети во рамките на партикуларните држави, Босна и Херцеговина го има највисокиот процент на државни универзитети (79,5 %), додека Косово е со највисок процент на приватни универзитети (43,1%). Албанија има најмногу студиски програми на сите циклуси на студии (1757), додека Црна Гора има најмалку (255). Македонија има најмногу студиски програми на додипломски студии споредено со сите студиски програми, или 82,

6 % од студиските програми се наменети за додипломски студии, додека по истиот параметар Црна Гора има најмногу студиски програми за втор циклус на студии, или 42 % од сите студиски програми во оваа држава се наменети за магистерски студии, а Србија предничи по застапеноста на докторски студиски програми, кои изнесуваат 16,4 % од сите студиски програми во оваа земја. Според областите на кои припаѓаат студиските програми, Албанија има најмногу студиски програми во областите Здравје и Социјална заштита, или 12,2 % од сите студиски програми во оваа држава, Босна и Херцеговина во областа на Образованието, или 12,1 %, Уметности и Хуманистички науки со 25,5 %, Општествени науки, Новинарство и Информации со 13,7 % и Природни науки и Математика со 9,5 % од сите студиски програми во оваа држава, Косово има највисок процент на студиски програми во областите на Бизнис, Администрација и Право, или 31,1 % од сите програми во оваа држава, а Македонија, во споредба со регионот, има највисок процент на студиски програми во областите на Информации и Комуникациски технологии, или 9,8 % од сите студиски програми во државата, додека Србија предничи по процентуалната застапеност на студиските програми во областите на Инженерство, Производство и Градежништво, со 20,3 % од вкупниот број на студиски програми во оваа држава. Во 2015 година, на универзитетите во Србија студираат околу 190 000 студенти, во Албанија околу 120 000, во Косово околу 100 000, во Босна и Херцеговина нешто помалку од 100 000, во Македонија

околу 60 000, а во Црна Гора околу 20 000 студенти¹⁴ (Skikos (ed.), 2016).

Од Табела 6 се забележува дека во 2015 година Србија има најголем број на ВОИ, како и државни универзитети, а Босна и Херцеговина во регионот на Западен Балкан има најмногу приватни универзитети. Србија и Македонија се со најголем број на факултети, Косово и Црна Гора се со најголем број на ВОИ на 100 000 жители, додека Македонија и Црна Гора имаат најголем број на факултети на 100 000 жители (Табела 6).

Табела 6

Високообразовните институции (ВОИ) во државите на Западен Балкан во 2015 година (Skikos (ed.), 2016)

	ВО И	Јавни (државни) ВОИ	Приватни ВОИ	Факултет и	ВОИ на 100 000 жители	Факултет и на 100 000 жители
Албанија	39	16	23	119	1,3	4,1
Босна и Херцеговина	47	10	37	120	1,2	3,1
Косово	41	12	29	48	2,2	2,6
Македонија	16	5	11	126	0,8	6,1
Црна Гора	12	1	11	45	2,1	7,2
Србија	85	51	34	128	1,2	1,8
Западен Балкан	240	95	145	586	1,3	3,2

¹⁴ Според Живаљевич, Врчел и Тосович Стефанович во 2012/13 г. на високообразовните институции во Албанија студираат 162 875 студенти, во Хрватска 157 289, Босна и Херцеговина 72 460, Македонија 56 906, Црна Гора 22 279, Србија 193 255 студенти (Zivaljevic, Vrcelj and Tosovic Stefanovic, 2015).

Основни демографски и високообразовни карактеристики на македонското општество

Во понатамошниот дел ќе се осврнеме на основните демографски и високообразовни статистички показатели. Општото демографско движење на населението, како и во поголем дел од државите во регионот, последните декади упатува на континуирано намалување на бројот на живородени, а со тоа и намалување на националниот демографски потенцијал за регрутирање на студенти на националните ВОИ во иднина. Во Графикон 1 се прикажани во интервал од 4 години, бројот на живородени од 1988 до 2016 година. Така доколку во 1994 година во Република Македонија имаме 31 419 живородени, во 2004 година се 23 361, со период на декада на стагнација на опаѓањето во 2014 година имаме 23 596 живородени деца, за потоа пак да уследи период на драстично опаѓање и во 2019 година имаме 19 845 живородени деца во Република Северна Македонија (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија).

Во рамките на регионалната дистрибуција на населението, во рамките на регионите кои подолу се однесуваат на анкетното истражување, се забележуваат слични, па дури и полоши трендови од оние на националниот просек. Во анализата во Табела 7, која се однесува на временски интервал од 5 години, со почеток во 2000 година, се гледа дека најлоша е состојбата во Источниот плански регион, иако најголемиот пад на индексот на природниот прираст на населението е во Североисточниот плански регион (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија).

Табела 7

Државен завод за статистика на Република Северна Македонија					
Година	Природен прираст во Република Македонија во временски интервал од 5 години (од 2000)	Природен прираст по региони во временски интервал од 5 години (од 2000)			
		Источен	Југоисточен	Вардарски	Североисточен
2000	4,48	2,15	3,97	2,65	6,21
2005	2,00	-1,2	1,3	-0,2	2,4
2010	2,5	-0,2	1,9	0,8	2,7
2015	1,3	-1,6	0,3	-1,1	0,8

Слични показатели добиваме и доколку направиме преглед во декадата од 2007 до 2016 година, прикажано во Табела 8. Од она што може да се забележи, најсериозна е состојбата во Источниот плански регион, каде во 2011 година имаме значително опаѓање на живородени деца, за потоа да уследи период на стагнација со континуирано опаѓање на индексот на природниот прираст на населението.

Табела 8

Државен Завод за статистика на Република Северна Македонија										
Год.	Вкуп. бр. на живород. деца во РМ	Број на живородени деца по региони				Прир. прираст	Природен прираст по региони			
		Источен	Југоисточен	Вардарск.	Североисточ.		Источен	Југоисточен	Вардарск.	Североисточ.
2016	23 002	1549	1820	1633	1849	1,2	-2,3	0,3	-0,9	1,1
2015	23 075	1600	1910	1634	1873	1,3	-1,6	0,3	-1,1	0,8
2014	23 596	1616	1888	1601	2008	1,9	-1,9	0,7	-0,4	2,3
2013	23 138	1540	1921	1602	2006	1,9	-1,7	1,3	-0,5	2,4
2012	23 568	1656	1992	1739	2084	1,7	-1,6	1,4	-0,1	2,2
2011	22 770	1567	1805	1550	1941	1,6	-1,9	0,4	-0,3	1,4
2010	24 296	1778	2055	1721	2130	2,5	-0,2	1,9	0,8	2,7
2009	23 684	1800	2018	1693	2066	2,3	-0,5	1,9	0,5	3
2008	22 945	1664	1992	1662	1945	1,9	-0,9	2,1	0,4	2
2007	22 688	1648	1851	1621	1987	1,5	-1,3	1,2	-0,6	1,4

Во корелација во ваквите основни демографски показатели, слично се однесуваат и бројките на ученици во основните и средните училишта во регионите. Исклучок е Североисточниот плански регион во делот на запишани ученици во средните училишта, каде бројката расте сè до учебната 2016/2017 година, кога повторно почнува благо да опаѓа. Од податоците во Табела 9 може да се забележи дека, на пример, во Источниот плански регион бројот на средношколци опаѓа од 19 826 во учебната 2000/2001 година, на 13 644 во учебната 2016/2017 година (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија).

Табела 9

Државен Завод за статистика на Република Северна Македонија										
Уч е б н а г о д.	Вк. бр. учен. во основ. учил. во РМ	Број на ученици во основните училишта по региони во временски интервал од 4 години				Вк. бр. учен. во средн. учил. во РМ	Број на ученици во средните училишта по региони во временски интервал од 4 години			
		Источ ен	Југо- источе н	Варда рски	Северо источе н		Исто чен	Југои сточе н	Вард арск и	Севе роис точ е н
2016/17	192 715					76 394				
		13 644	14 432	13 378	16 409		5939	5042	4856	7913
2012/13	195 311	14 589	15 318	13 512	18 078	89 884	6939	6613	6059	8187
2008/09	216 180	16 565	16 798	14 979	20 575	93 843	8324	7 155	6 935	8773
2004/05	227 254	17 607	17 602	15 537	20 511	95 268	9619	7055	7816	7510
2000/01	249 375	19 826	19 719	18 332	21 976	93 161	9842	6791	8009	6813

Врз основа на ваквите демографски показатели можат да се креираат основните претпоставки за бројот на идни потенцијални студенти на ВОИ во Македонија. Сепак, пред да се фокусираме на анкетното истражување и перцепциите на средношколците за

нивно идно продолжување на образованието на терцијарно ниво, ќе изнесеме уште неколку статистички показатели кои укажуваат на високообразовните политики во државата.

Во 2020 година во рамките на македонскиот високообразовен систем егзистираат над 20 ВОИ (универзитети и високи школи). Од нив 6 се државни универзитети, а останатите се приватни. Процесот на имплементација на Болоњските стандарди и воспоставувањето на ЕКТ-системот започна во 2003 година со серија реформи во рамките на високото образование, со нивно ефектуирање во следната, студиската 2004/2005 година. Сепак почетокот на ваквите реформи во прв ред го одбележа доминантната улога на најстариот универзитет во земјата, Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (УКИМ), за во следниот период, до крајот на првата декада на 21 век, да се појават и други државни и приватни универзитети. Со воведувањето на реформите и мултипликацијата на ВОИ и нивното дисперзирање надвор од главниот град, се покрена прашањето за квалитетот на наставните програми и акумулираното знаење на генерации дипломирани студенти. Една од тезите е дека новите ВОИ (универзитети и високи школи) не продуцираат еднаков квалитет како УКИМ; втора претпоставка е дека општиот квантитет не продуцира квалитет, или дека комерцијализацијата на високото образование низ призмата на приватните универзитети го урива квалитетот, па сè до претпоставката дека лошата имплементација на ЕКТС-стандардите, пред сè од УКИМ, го руши и општиот квалитет на студирање. Сепак, ваквите претпоставки мора да се спротивстават на зголемената

42

пристапност на високото образование воопшто, или намалувањето на студенти во дел од соседните држави, пред сè Бугарија, па сè до можноста за трансфер на знаење, студенти и наставен кадар кои се придобивка на Болоњскиот систем, како и различни европски образовни програми, промовирани во прв ред од ЕУ.

Сепак, еден од главните проблеми со кои се соочува македонското високо образование е недостатокот на финансиски средства за научно-истражувачка работа, во прв ред обезбедени од државата. Далеку се проекциите дека за наука и истражувања треба да се одвојат дури до 5 % од државниот БДП (Shaqiri, 2017). Од друга страна, многу од ВОИ остануваат да бидат инертни и се чини имаат недоволна соработка со слабо развиениот приватен сектор. Состојба која се менува во позитивна насока, но се чини премногу бавно.

Во мај 2018 година беше донесен новиот Закон за високо образование (Закон за високо образование). Новата нормативна рамка е донесена во насока на зајакнување на автономијата на универзитетите, со зајакната репрезентативност на студентското организирање и реална можност студентите активно да учествуваат во процесите на донесување одлуки на факултетско и универзитетско ниво. Законот допушта два основни модели на универзитетско организирање: централизирано, со мали ингеренции на факултетите, и децентрализирано, кај што факултетите би имале реална, пред сè, економска автономија.

Друга карактеристика на високообразовниот систем е пресликувањето на етнизацијата на општеството во високото

образование. Етно-јазичниот паралелизам во македонскиот образовен систем е присутен од базичното основно образование, па сè до највисоките универзитетски нивоа (Bakiu and others, 2016).¹⁵

Во понатамошниот дел од текстот ќе се осврнеме на неколку статистички показатели кои се однесуваат на високото образование. Според Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија, во периодот од студиската 2007/2008 до 2017/2018 година постои тенденција на опаѓање на бројот на запишани студенти во прва година на студирање.¹⁶ Во Табела 10 се претставени бројките на запишани студенти во прва студиска година на државните и приватните универзитети во државата од учебната 2007/2008 година до 2017/2018 година. Притоа, може да се забележи дека околу 80 % од запишаните студенти се на државни универзитети, додека околу 20 % се на приватните. Или, на пример, во учебната 2007/2008 година 15,9 % се запишани на приватните универзитети, во 2009/2010 е максимумот кога на приватните се запишале 22,9 %, за да во 2017/2018 студиска година на приватните универзитети се запишани 18 % од вкупно запишаните студенти во државата (Државен завод за статистика на

---

¹⁵ Во државата покрај доминантно македонските универзитети, егзистираат и универзитети каде наставата доминантно се одвива на албански јазик, како што се Државниот универзитет во Тетово (ДУТ), Универзитетот на Југоисточна Европа, кој е повеќејазичен, Државниот универзитет „Мајка Тереза“ во Скопје и одредени приватни универзитети. Исто така постојат приватни универзитети каде дел од наставата се одвива на турски јазик, како што е Балканскиот универзитет во Скопје, или доминира англискиот јазик, како што е на пример Универзитетот „Американ Колеџ“ – Скопје.

¹⁶ Во прва година на студирање според податоците кои ги дава Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија се вкalkулирани студентите кои прв пат запишуваат прва година заедно со студентите кои истата ја презапишуваат втор и повеќе пати.

Република Северна Македонија). Следејќи ги претходно споменатите регионални трендови, ова е показател за доминантноста на државните ВОИ.

Табела 10

Број на запишани студенти во прва година на државните и приватните универзитети (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)											
Универзитет	2017 /18	2016 /17	2015 /16	2014 /15	2013 /14	2012 /13	2011 /12	2010 /11	2009 /10	2008 /09	2007 /08
Државен	12 276	13 769	14 903	16 032	17 296	15 088	15 377	16 872	13 776	14 547	12 328
Приватен	2733	2863	2979	2839	2403	2045	2681	2836	4110	3719	2953
Вкупно	15 094	16 710	17 952	18 942	19 173	17 213	18 152	19 805	17 942	18 335	18 583

Во Табела 11 и Табела 12 правиме преглед на запишани студенти на сродни факултети или студиски програми на двата најголеми државни универзитети т.е. Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (УКИМ) и Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип (УГД). Истите се изнесени, бидејќи се најрелевантни универзитети препознаени во понатамошното анкетно истражување, чии резултати ќе бидат презентирани подолу. На УКИМ се забележува значително намалување на бројот на запишани студенти на повеќето факултети, особено на Правниот, Економскиот и Филолошкиот факултет, додека имаме благо зголемување на запишани на Медицинскиот факултет и значително зголемување

кај Факултетот за информатика (ФИНКИ). Кај УГД се забележува позначително континуирано опаѓање на студенти на Правниот, Економскиот и особено Факултетот за образовни науки (Педагошки), кај Факултетот за туризам и бизнис логистика (ФТБЛ) постои раст до 2014/2015 година, за да потоа уследи период на благо опаѓање, додека постои континуиран благ раст на бројот на запишани студенти на Факултетот за медицински науки. Сепак општата тенденција на намалување на бројот на запишани студенти во прва година, како и кај УКИМ, присутна е и на УГД.

Табела 11

Број на запишани студенти на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје според факултетите на кои се запишани и студиска година при упис на прва година (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)											
Факултет	2017/17	2016/17	2015/16	2014/15	2013/14	2012/13	2011/12	2010/11	2009/10	2008/09	2007/08
	В./Р.¹⁷	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.
Економски	718/642	843/825	878/858	860/840	1021/1013	1048/1016	1178/1045	1091/1049	1014/919	819/723	1215/1082
Правен	471/456	455/434	421/413	640/597	690/646	786/700	689/636	1130/956	991/904	847/783 65/60	1141/1087 98/89 ¹⁸
Филолошки	476/452	474/446	553/521	618/591	624/593	795/759	769/727	889/838	1031/972	901/836	1013/925
Медицинс. (Вис. мед.школа)	692/606 133/172/172	699/645 140/140 177/177	553/505 93/93 156/156	559/506 122/122 145/145	453/400 156/145 145/145	433/298 144/144 149/149	475/357 148/148 142/142	470/336 169/169 151/151	377/284 152/152 89/89	404/298 178/178 76/76	505/380 225/225 ¹⁹ 115/115 ²⁰
Педагошки факултет	241/207	11/9	6/5	194/107	222/161	1/1	26/20	460/342	355/285	485/381	653/492
Информатика	779/779	756/756	615/615	712/712	692/692	329/329	663/663			94/94	190/179 ²¹
Електронички	340/340	362/362	389/389	385/385	392/392	331/331	259/259	608/608	608/608	681/681	682/682
Земјоделск.	149/132	211/187	31/26	264/224	51/48	185/150	283/226	279/225	282/249	318/278	378/343
Машински	295/295	336/336	371/371	425/425	410/410	397/397	315/315	428/428	302/302	429/429	456/456

¹⁷ Вкупно / Редовни

¹⁸ Новинарство насока

¹⁹ Стоматолошки факултет

²⁰ Факултет за фармација

²¹ Само за насока Информатика ПМФ

Табела 12

Број на запишани студенти на Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип според факултетите на кои се запишани и студиска година при упис на прва година (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)											
Факултет	2017 /18	2016 /17	2015 /16	2014 /15	2013 /14	2012 /13	2011 /12	2010 /11	2009 /10	2008 /09	2007 /08
	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.	В./Р.
Економски	198/166	242/208	230/197	261/214	486/387	310/261	367/310	439/354	487/386	520/428	256/218
Правен	90/70	148/113	95/72	88/72	61/54	212/169	200/158	265/165	337/265	328/218	265/152
Филолошки	108/92	126/104	154/123	144/128	284/257	237/215	258/220	314/257	310/263	206/175	
Информатика	120/106	133/117	134/114	158/128	160/142	171/146	216/183	192/165	303/237	360/311	224/209
Машински	44/37	62/51	70/45	58/48	64/48	38/29	64/39	18/18			
ФПТН	113/83	213/179	218/171	205/165	161/134	69/62	154/129	312/244	352/271 ²²	153/124 ²³	190/134 ²⁴
Земјоделски	95/79	150/109	168/128	180/152	135/109	162/139	180/153	241/200	288/214	241/216	93/71
ФТБЛ	500/431	689/576	734/617	940/764	626/520	1057/856	792/623	602/441	309/204	125/91	
Технич.технол.	41/41	71/59	79/65	108/90	70/64	60/53	48/40	34/28	99/99	17/17	
Медицински (Висока медицинска школа)	664/532	650/525	681/589	602/520	564/514	596/561	308/308	292/292 (297/179)	246/246 (330/200)	134/134 (187/77)	(128/91)
Елект.технички	27/23	52/43	63/47	78/65	27/18	58/48	28/22	67/54	120/106	12/7	
Академи (Ликовна, Музичка, Филмска)	67/67 (МУ) 10/10 (ЛУ) 4/4 (ФУ)	57/57 (МУ) 11/11 (ЛУ)	56/56 (МУ) 10/10 (ЛУ)	51/51 (МУ) 17/17 (ЛУ)	60/60 (МУ)	54/54 (МУ)	76/76 (МУ)	68/68 (МУ)	63/63 (МУ)	56/56 (МУ)	64/63 (МУ)
Образовни науки	91/62	53/52	137/119	25/25	42/40	86/64	76/58	93/57	217/171	157/99	291/209 ²⁵

²² Геолошки, математика, географија, компјутерски дизајн, логистика и рударски, политехника, градежно инженерство, архитектура и дизајн, природни ресурси - животна средина

²³ Геолошки отсек, рударски и политехника

²⁴ Факултет за рударство, геологија и политехника - Штип

²⁵ Педагошки факултет - Штип

Вистинската слика за квалитетот на високото образование произлегува од бројот на запишани студенти на високообразовните установи во државата. Во Македонија бројот на запишани студенти, со мали осцилации, расте континуирано сè до 2013/2014 студиска година, кога го достигнува максимумот од 19 173 студенти кои запишале прва година, за потоа да почне да опаѓа, а во 2017/2018 година се врати на нивото од 2006/2007 година (Табела 5). Ова се должи на повеќе фактори, кои пред сè се поврзани со општите демографски показатели на опаѓање на населението, но и на претпоставката за зголемување на бројот на македонски студенти кои студираат надвор од државата, во прв ред имаме значително зголемување на бројот на студенти кои студираат на универзитетите во Словенија. Сепак, општиот тренд е јасен и директно е поврзан со реформите во високото образование и воведувањето на ЕКТС и Болоњските принципи, а не толку со мултипликацијата на универзитетите. Така, во студиската 2004/2005 година запишани се дури 13 590 студенти во прва година, од кои на државните 12 551 студент. Во овој период апсолутната доминација кај државните универзитети, со исклучок на битолскиот Универзитет „Св. Климент Охридски“, сè уште ја има УКИМ. Во студиската 2006/2007 година, во слични околности, со доминација на УКИМ, во прва година запишани се дури 15 507 студенти, за да следната 2007/2008 година бројот на запишани студенти во прва година се зголеми на 18 583 студенти, но сега во услови на релативна плурализација, со отворање на нови универзитети, пред сè УГД.

Слична е рефлексивната во бројот на дипломирани студенти. На пример во 1999 година на македонските универзитети (доминираат постоечките два државни, со незначителен учинок на Битолскиот) дипломираше 3 288 студенти, во 2001 година 3180 студенти, во 2003 година 4178, во 2005 година 5132 студенти, а во 2008 година дипломираше дури 10 027 студенти. Иако се отвораат нови универзитети во Тетово, во делот на дипломираните студенти хиперпродукцијата во најголем дел е производ на УКИМ. Притоа, првите генерации кои произлегуваат од УГД дипломираат дури во 2011 (незначителен број) и позначително во 2012 година, кога севкупно на национално ниво бројот на дипломирани студенти е 10 210, што укажува на континуитет со претходните четири години. По овој период, бројот на дипломирани студенти во Македонија опаѓа, за да во 2016 година изнесува 7 947 студенти. Прашањето е како помеѓу 2005 и 2008 година бројот на дипломирани студенти се удвојува? Одговорот треба да се бара во воведувањето на ЕКТ-системот од УКИМ, дисперзијата на високото образование од овој Универзитет, како и намалувањето на општите критериуми произлезено од несоодветната имплементација на Болоњските принципи.²⁶

Друга дилема која како индикатор директно се поврзува со квалитетот на високото образование е степенот на проодност на студентите. Доколку следиме во произволен временски интервал

---

²⁶ На пример на многу од факултетите на УКИМ по 2004 година тестовите се полагаат исклучиво преку писмени тестови со заокружување на точен одговор, а генерациите на запишани студенти на одредени факултети се несоодветни на Болоњските принципи и изнесуваат до 1500 студенти, со големи студиски групи за следење на наставно-научниот процес.

од 4 години²⁷ број на дипломирани од запишаните, можеме да дојдеме до одредени индикатори. Доколку во 2004 година се запишале 13 590 студенти, а во 2008 дипломирале 10 027, излегува дека проодноста е фантастична и изнесува 73,78 %. На пример, доколку на Правниот факултет во Скопје заедно со студиската програма Новинарство во 2004 година се запишале 1 139 студенти, а во 2008 дипломирале 405 студенти, тоа изнесува 35,56 % проодност. Според истите параметри, доколку на приватниот Универзитет ФОН во Скопје во 2004 се запишале 504 студенти, а во 2008 дипломирале 416 студенти, проодноста изнесува 82,54 %. Во Табела 13 е претставена проодноста на државните и приватните универзитети. Од истата може да се забележи дека проодноста на приватните високообразовни институции во просек е значително повисока од онаа на државните.

Врз основа на истата методологија за 2019 година можеме да претпоставиме дека проодноста по универзитети е следна: УКИМ 48,9 %, УКЛО 39,08 %, УГД 25,02 %, ДУТ 33,86 %, додека од приватните универзитети – Европски Универзитет 68,53 %, Универзитетот на Југоисточна Европа 67,68 %, ФОН Универзитет 55,91 %, Американ Колеџ 69,31 %, МИТ Универзитет 56,68 %, Меѓународен Балкански Универзитет 28,54 % и Меѓународниот Славјански Универзитет има 85,98 % проодност на запишаните студенти кои дипломираат во редовен рок.

---

²⁷ Велиме произволен, како средна вредност, затоа што на одредени факултети егзистираат студиски програми со траење од 3 или 5 години. Исто така, треба да се земе во обзир и фактот дека постојат студенти кои се запишале во некоја од претходните генерации и не дипломираат во редовниот рок од 4 години.

Доколку се направи скрининг на проодноста на правните факултети во 2019 година, состојбата би била следна: УКИМ 31,63 %, УКЛО 7,35 %, УГД 26,32 %, ДУТ 39,71 %, ФОН 35,48 %, Американ Колеџ 69,23 %, МИТ Универзитет 88,24 %, Меѓународен Балкански Универзитет 27,78 %, Универзитет на Југоисточна Европа 64,43 %, МУ Визарион 47,79 % и Меѓународниот Славјански Универзитет има над 100 % проодност на запишаните студенти кои дипломираат во редовен рок, односно повеќе дипломирани од запишани во периодот на 4 години. Објаснување за последното може да биде префрлање на студенти од други универзитети, или задоцнето дипломирање на претходни генерации.

Табела 13

Број на запишани студенти во прва година на државните и приватните универзитети (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)									
<i>Година на запишување / Универзитет</i>	<i>2015/16</i>	<i>2014/15</i>	<i>2013/14</i>	<i>2012/13</i>	<i>2011/12</i>	<i>2010/11</i>	<i>2009/10</i>	<i>2008/09</i>	<i>2007/08</i>
Државен	14903	16032	17296	15088	15377	16872	13776	14547	12328
<i>Година / Дипломира ни</i>	<i>2019 / 5845</i>	<i>2018 / 6204</i>	<i>2017 / 6460</i>	<i>2016 / 6589</i>	<i>2015 / 6385</i>	<i>2014 / 7746</i>	<i>2013 / 7307</i>	<i>2012 / 8 213</i>	<i>2011 / 7 520</i>
<i>Проодност</i>	<i>39,22 %</i>	<i>38,06 %</i>	<i>37,35 %</i>	<i>43,67 %</i>	<i>41,52 %</i>	<i>45,91 %</i>	<i>53,04 %</i>	<i>56,46 %</i>	<i>61 %</i>
Приватен	2979	2839	2403	2045	2681	2836	4110	3719	2953
<i>Година / Дипломира ни</i>	<i>2019 / 2004</i>	<i>2018 / 1472</i>	<i>2017 / 2045</i>	<i>2016 / 1640</i>	<i>2015 / 2069</i>	<i>2014 / 2094</i>	<i>2013 / 2144</i>	<i>2012 / 2172</i>	<i>2011 / 2257</i>
<i>Проодност</i>	<i>67,27 %</i>	<i>51,85 %</i>	<i>85,1 %</i>	<i>80,2 %</i>	<i>77,17 %</i>	<i>73,84 %</i>	<i>52,17 %</i>	<i>58,40 %</i>	<i>76,43 %</i>
Запишани вкупно	17952	18942	19173	17213	18152	19805	17942	18335	18583
<i>Година / Дипломира ни</i>	<i>2019 / 7874</i>	<i>2018 / 7698</i>	<i>2017 / 8545</i>	<i>2016 / 8247</i>	<i>2015 / 8458</i>	<i>2014 / 9836</i>	<i>2013 / 9480</i>	<i>2012 / 10 329</i>	<i>2011 / 9 802</i>
<i>Проодност</i>	<i>43,86 %</i>	<i>40,44 %</i>	<i>44,57 %</i>	<i>47,91 %</i>	<i>46,6 %</i>	<i>49,66 %</i>	<i>52,84 %</i>	<i>56,34 %</i>	<i>52,75 %</i>

Дополнителен индикатор за продукцијата на дипломирани студенти во рамките на општините во четирите региони, кои се предмет на анкетното истражување кое следува во продолжение, е незначителното зголемување на дипломирани студенти во Источниот и Југоисточниот плански регион во 2012 година кога се продуцираат првите генерации на УГД, за веднаш потоа бројот значително да се намалува (Табела 14 и 15).

Табела 14

Година	Вкупен број на дипломирани студенти во Република Македонија во временски интервал од 4 години (од 2000)	Дипломирани по региони во временски интервал од 4 години (од 2000) (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)			
		Источен	Југоисточен	Вардарски	Североисточен
2016	7 947	579	526	593	646
2012	10 210	1070	795	851	696
2008	10 638	833	656	822	673
2004	4 993	421	297	358	313
2000	3 706	366	213	297	179

Табела 15

Број на дипломирани студенти според местото (општината) на постојано живеалиште (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)									
	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
Берово	53	64	79	88	68	63	75	78	60
Богданци	34	42	26	39	42	28	25	38	35
Босилово	23	41	43	33	26	17	25	19	23
Валандово	35	58	44	59	51	59	47	70	36
Василево	22	24	20	18	18	14	11	11	8
Велес	200	251	256	337	333	252	245	304	210
Виница	74	62	82	72	71	61	67	72	65
Гевгелија	176	128	115	154	144	117	119	158	108
Градско	3	9	13	6	6	4	7	16	10
Делчево	48	69	56	96	71	56	62	93	72
Демир Капија	11	13	8	16	9	87	15	11	11
Зрновци	6	3	10	5	7	5	9	8	3
Кавадарци	185	185	262	233	215	202	226	278	199
Карбинци	4	7	8	4	7	5	3	1	1
Кочани	148	223	164	226	179	215	179	167	137
Кратово	27	49	53	61	49	52	42	45	32
Крива Паланка	89	76	69	126	94	114	112	114	87
Куманово	388	522	537	461	459	411	459	456	315
Липково	64	70	57	35	41	36	57	53	41
Лозово	3	6		9	11	3	6	7	2
Македонска Каменица	33	31	26	28	29	22	20	27	19
Неготино	76	90	101	128	104	117	82	96	85
Ново Село	18	32	28	15	14	27	19	31	16
Пехчево	21	22	20	27	21	30	21	35	24
Пробиштип	73	93	101	86	83	86	88	77	65
Радовиш	83	130	127	152	120	119	117	110	73
Ранковце	9	8	10	10	5	5	6	4	11
Росман	6	13	10	13	8	9	6	10	2
Свети Николе	80	110	89	104	99	73	72	94	51
Дојран	9	13	12	8	14	13	14	14	5
Старо Нагоричане	3	4	3	3	4	12	2	1	4
Струмица	257	272	238	309	219	242	216	201	178
Чешиново-Облешево	20	11	16	26	12	15	12	7	15
Штип	221	369	339	412	273	363	291	268	198

Пред да преминеме кон резултатите од анкетното истражување, на крајот од овој дел би сакале само да се осврнеме кон уште еден индикативен податок кој упатува на севкупноста во квалитетот на македонскиот образовен систем. Имено, од податоците од Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија се забележува значителен процент на дипломирани вонредни студенти на педагошките факултети. Доколку се земе во обѕир дека стручната подготовка на еден иден наставник треба да инкорпорира соодветна методика на наставата и знаење кое може да се акумулира низ редовните студии, се доаѓа до претпоставка дека севкупноста на образовниот систем е ставен под знак прашање. Во Табела 16 се понудени дел од процентите на дипломирани вонредни студенти на педагошките и образовните факултети. Според овој индикатор, може да се претпостави дека најквалитетниот наставен кадар се продуцира на Педагошкиот факултет при УКЛО.

Табела 16

Процент на дипломирани вонредни студенти на педагошките и образовните факултети (Државен завод за статистика на Република Северна Македонија)

Факултет / Година на дипломирање	Педагошки факултет, УКИМ-Скопје	Педагошки факултет, УКЛО-Битола	Педагошки факултет (ФОН), УГД-Штип
2007	63,52 %	35,59 %	80,13 %
2008	58,71 %	26,8 %	18,07 %
2009	59,51 %	25,41 %	60,43 %
2015	32,74 %	13,41 %	50 %
2017	39,22%	6,45 %	38,24%
2018	31,43 %	18,18%	52,63%
2019	36,89%	0%	50%

Веројатност во перцепциите на средношколците за студирање на универзитетите

Методологија на истражувањето и независна варијабла

Анкетното истражување е спроведено на целен примерок од 1432 испитаника, по случаен избор на средношколци од трета (49%) и четврта година (51%) во 2017 година. Во него се опфатени 22 прашања, од кои 9 се однесуваат на независната варијабла, а 13 се однесуваат на прашања поврзани со условите за учење во средните училишта и перцепции поврзани со евентуално идно продолжување на образованието на терцијарно ниво. 48,1 % од испитаниците се од машки пол, а 51,9 % се од женски пол. Најголем дел од испитаниците, или 64,9 % живеат во урбани градски населби, а 34,4 % во рурални селски населби. Според етничката припадност 89,8 % се од македонска националност, а незначителен број од турска, албанска, влашка, ромска, српска и друга националност, додека 91,8 % се изјасниле дека се со православна вероисповед, а 5,4 % од исламска вероисповед. Опфатените средни училишта се од четири плански региони (Североисточен, Источен, Југоисточен и Повардарски) и се наоѓаат во 13 општини (Штип, Пробиштип, Свети Николе, Куманово, Струмица, Велес, Богданци, Кочани, Македонска Каменица, Винаца, Берово, Радовиш и Кратово). Регионите и средните училишта се селектирани поради тоа што делумно или целосно гравитираат кон Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.

30,3 % од учениците се со одличен успех, 32,1 % со многу добар успех, 28,6 % со добар успех, а 7,3 % се изјасниле дека претходната учебна година ја завршиле со доволен успех. Најголем дел од испитаниците се со среден социјален статус, или 38 % изјавиле дека имаат месечни примања во рамките на семејството помеѓу 15 и 30 илјади денари, 19,8 % изјавиле дека примањата се помеѓу 30 и 60 илјади денари, 18,7 % се со месечни примања помеѓу 8 и 15 илјади денари, 12,8 % се со месечни примања над 60 илјади денари и 5,6 % изјавиле дека месечните примања во нивните семејства се под 8 илјади денари. 21,1 % од испитаниците средношколци изјавиле дека барем еден од родителите е со оформено високо образование, на 63,8 % родителите се со средно образование, додека за основно образование на родителите се определиле 12,9 %.

Резултати од истражувањето

Од добиените резултати од истражувањето можеме да забележиме дека 63,2 % од средношколците би сакале да го продолжат своето образование, 20 % одговориле со „не знам“, додека 15,6 % не планираат да продолжат на некој од универзитетите. Се забележува дека нема значително отстапување помеѓу учениците од трета и четврта година. Сепак, учениците кои живеат во градски населби се со поголема веројатност да го продолжат образованието (67 %), наспроти оние кои живеат во рурални населби (56,5 %). Најуверени дека ќе го продолжат своето образование се учениците од средните училишта во Пробиштип

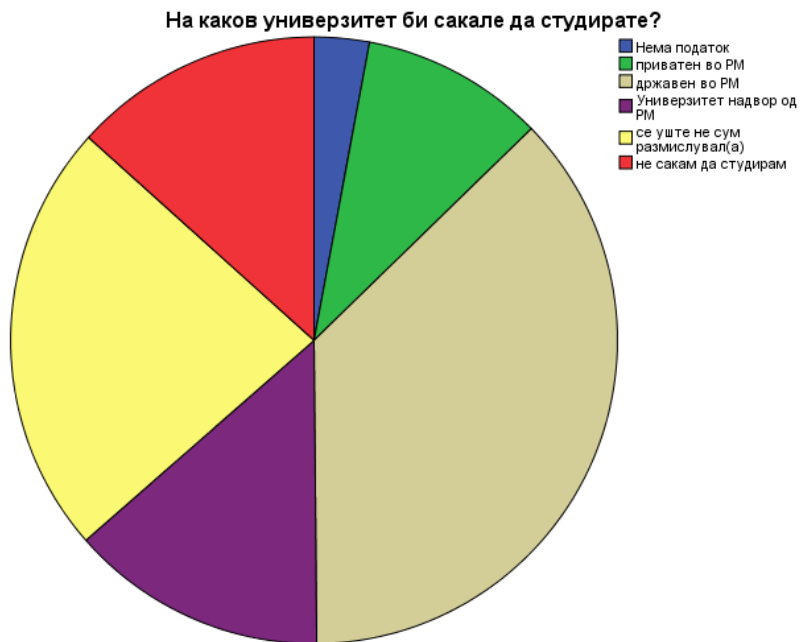
(94,8 %), Македонска Каменица (77,6 %), Куманово (72,8 %) и Берово (72,7 %), додека помал е процентот кај учениците во Свети Николе (41,9 %). Според постигнатиот успех во претходната година, 87,3 % од одличните ученици планираат да продолжат на некој од факултетите, 75,9 % од учениците со многу добар успех и 40,6 % од учениците кои претходната учебна година покажале добар успех. 64,8 % од учениците со доволен успех и 20 % со добар успех воопшто не планираат да студираат. Исто така, со зголемувањето на социјалниот статус на ученикот се зголемува и веројатноста по завршувањето на средното да се продолжи со образованието. Од учениците чии семејни примања се најниски, до 8 илјади денари, би сакале да студираат 37,5 %, а исто толку со сигурност нема да студираат, додека, на пример, кај учениците кои потекнуваат од семејства со месечни примања од 30 до 60 илјади денари, 76 % би сакале да го продолжат своето образование.

Колку е повисоко образованието на родителите, се зголемува и можноста во своите перцепции учениците да сакаат да студираат, или доколку родителот е со основно образование, би студирале 36,2 %, а доколку е со високо, би студирале дури 79,5 % од средношколците. Сепак, мораме да напоменеме дека постои меѓузависност на различните независни варијабли. Така, доколку ученикот е во семејство каде родителот е со пониско образование, поголеми се изгледите да живее во рурална населба, да има понизок социјален статус, па дури и понизок успех, за разлика од учениците кај кои родителот е со повисоко образование, живее во урбана средина, има повисок социјален статус и подобар успех на училиште.

Учениците во средните училишта не би биле во можност да продолжат со студирање поради: заминување надвор од државата (19,3 %), ниските финансиски можности (10,9 %) и немањето перспектива (вработување) (8,6 %). Сепак, главна мотивација за студирање е подобрата перспектива која високото образование ја нуди (34,1 %) и можноста за лична индивидуална надоградба (10,9 %).

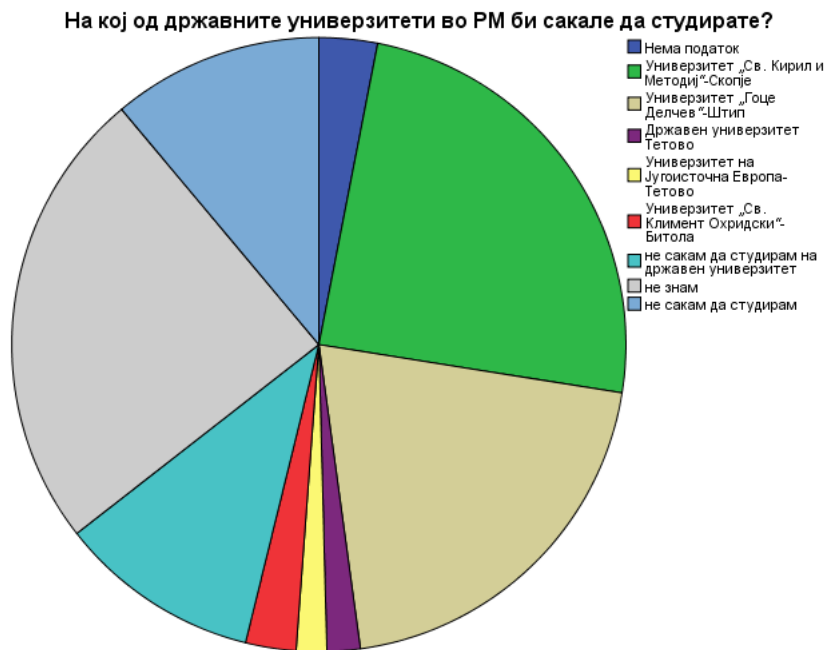
Најголемиот дел од испитаниците би сакале да студираат на некој од државните универзитети во земјата (37,2 %), на приватен универзитет размислуваат да студираат 9,8 %, 13,7 % би студирале на универзитет надвор од државата, додека 23,1 % сè уште не размислувале за ова прашање (Графикон 5). Најголем интерес за студирање на приватен универзитет има кај средношколците во Кочани, Веница, Свети Николе и Куманово, додека за државен универзитет најголем е интересот кај учениците во средните училишта во Пробиштип, Берово и Кратово. За студирање надвор од државата поголем интерес пројавуваат средношколците во Велес, Радовиш, Македонска Каменица и Струмица. Повисокиот социјален статус на испитаниците значи и поголема можност истите да го продолжат образованието на некој од приватните универзитети или, пак, да студираат надвор од државата. Доколку еден од родителите е со високо образование, се зголемува можноста ученикот да се определи за приватен (19,2 %) или универзитет надвор од државата (19,5 %). Сепак и кај последната категорија, со речиси двојна разлика доминира изборот на државен универзитет (34,8 %).

Графикон 5

Најголемиот дел од учениците опфатени со истражувањето, од државните универзитети се определиле за двата најголеми, т.е. Универзитетот „Кирил и Методиј“ – Скопје (УКИМ) со 24,4 % и Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип (УГД) со преференција од 20,3 %.

Графикон 6

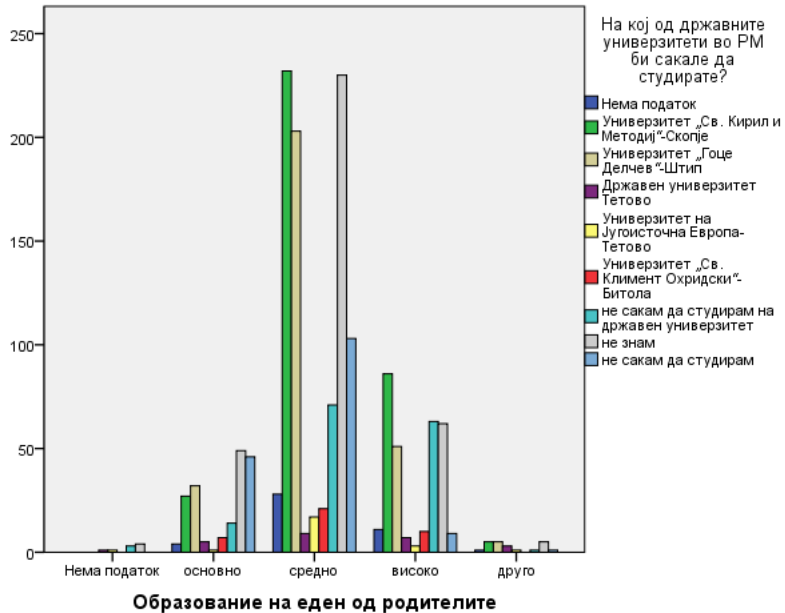
Од учениците кои се изјасниле дека еден од нивните родители има завршено основно образование, 17,3 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 14,6 % на УКИМ. Дури 24,9 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

За разлика од нив, кај учениците кои се изјасниле дека еден од нивните родители има завршено средно образование, 22,2 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 25,4 % на УКИМ. Само 11,3 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека еден од нивните родители има завршено високо образование, 16,9 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 28,5 % на УКИМ. Само 3 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Со утврдување на коефициентот на корелација помеѓу образованието на родителите на учениците и нивниот избор на државен универзитет на којшто планираат да студираат, ги имаме следните резултати: постои статистички значајна, но слаба и негативна линеарна врска помеѓу образованието на родителите на учениците и нивниот избор на државен универзитет на којшто планираат да студираат. Негативната врска покажува дека учениците чии родители имаат повисок степен на образование, го избираат УКИМ, додека со намалување на нивниот степен на образование се зголемува процентот на ученици кои одлучуваат да студираат на УГД (Графикон 7).

Графикон 7

Од учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања до 8000 денари, 21,3 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УКИМ, додека 16,3 % на УГД. Дури 20 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања од 8000 до 15000 денари, 24,3 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 21,3 % на УКИМ. 18,7 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања од 15000 до 30000 денари, 22,1 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 27,8 % на

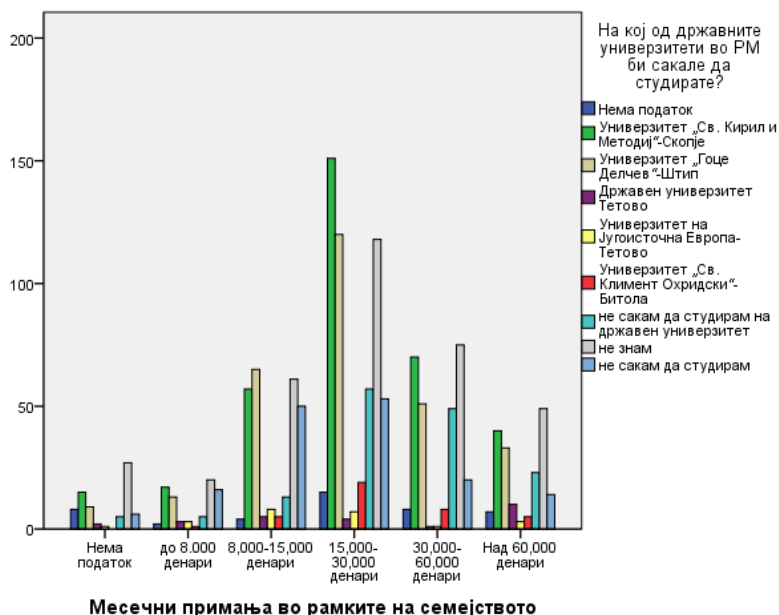
УКИМ. Само 9,7 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања од 30000 до 60000 денари, 18 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 24,7 % на УКИМ. Само 7,1 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Кај учениците кои се изјасниле дека имаат месечни примања над 60000 денари, 17,9 % одговориле дека планираат своето образование да го продолжат на УГД, додека 21,7 % на УКИМ. Само 7,6 % од овие ученици се изјасниле дека не сакаат да студираат.

Со утврдување на коефициентот на корелација помеѓу месечните примања во семејствата на учениците и нивниот избор на државен универзитет на којшто планираат да студираат, ги имаме следните резултати: не постои статистички значајна врска помеѓу овие две променливи (Графикон 8).

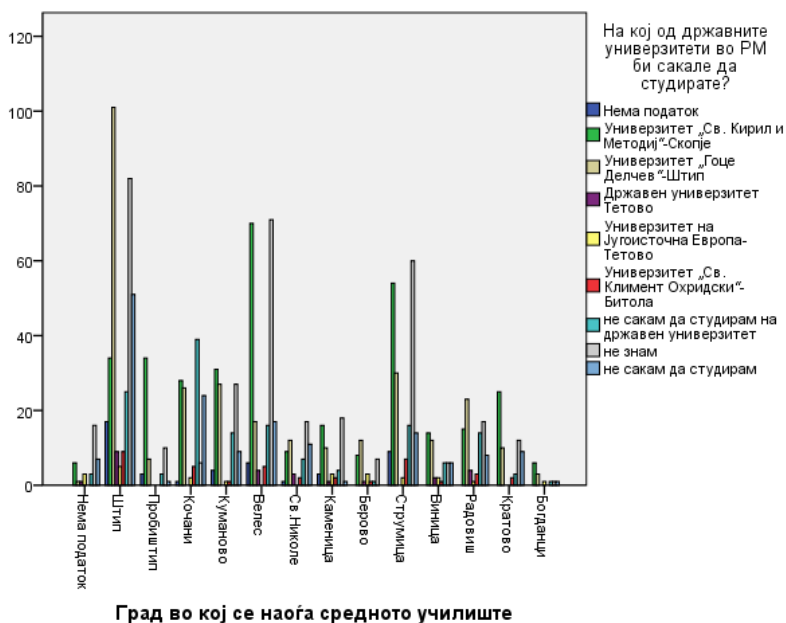
Графикон 8

Во поглед на градовите од учениците кои веќе го направиле изборот на државниот универзитет, само од Штип дури 30,3 % се изјасниле дека ќе студираат на УГД, а само 10,2 % на УКИМ. Од околните градови: Радовиш (17,6 % УКИМ, 27,1 % УГД), Берово (24,2 % УКИМ, 36,4 % УГД), Свети Николе (14,5 % УКИМ, 19,4 % УГД).

Ова не е случај со останатите општини кои гравитираат околу Штип. Пробиштип (58,6 % УКИМ, 12,1 % УГД), Кратово (41 % УКИМ, 16,4 % УГД), Македонска Каменица (27,6 % УКИМ, 17,2 % УГД), Кочани (21,4 % УКИМ, 19,8 % УГД), Струмица (28,1 % УКИМ, 15,6 % УГД), Веница (28,6 % УКИМ, 24,5 % УГД), Богданци (46,2 % УКИМ, 23,1 % УГД), Куманово (27,2 % УКИМ, 23,7 % УГД), Велес (34 % УКИМ, 8,3 % УГД) (Графикон 9).

Графикон 9

Од испитаниците кои живеат во град, 26,2 % се изјасниле дека сакаат да студираат на УКИМ, а 18,4 % на УГД, 11,5 % се изјасниле дека не сакаат да студираат на државен универзитет, додека 9,6 % дека не сакаат да студираат.

Од испитаниците кои живеат во село, 21,3 % се изјасниле дека сакаат да студираат на УКИМ, а 24 % на УГД, 8,7 % се изјасниле дека не сакаат да студираат на државен универзитет, додека 14,2 % дека не сакаат да студираат.

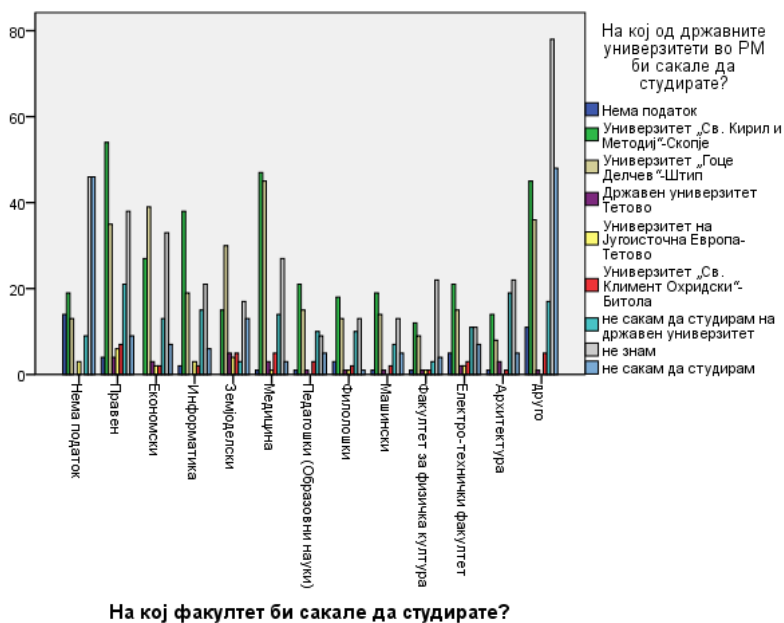
Не постои статистички значајна корелација помеѓу местото на живеење и изборот на државен универзитет.

Во однос на факултетите, УКИМ би го одбрале дури 30,3 % од учениците што сакаат да студираат на Правен факултет, додека

само 19,7 % би го одбрале УГД. Слична е ситуацијата со оние ученици кои сакаат да студираат Информатика: 35,8 % би го одбрале УКИМ, а само 17,9 % би го одбрале УГД. Од учениците кои сакаат да студираат на Електротехнички факултет, 27,3 % би сакале да се запишат на УКИМ, додека 19,5 % на УГД.

Додека кај учениците кои сакаат да студираат на Економски факултет (21,4 % УКИМ, 31 % УГД), Земјоделски факултет (16,3 % УКИМ, 32,6 % УГД), Медицина (32,2 % УКИМ, 30,8 % УГД) (Графикон 10).

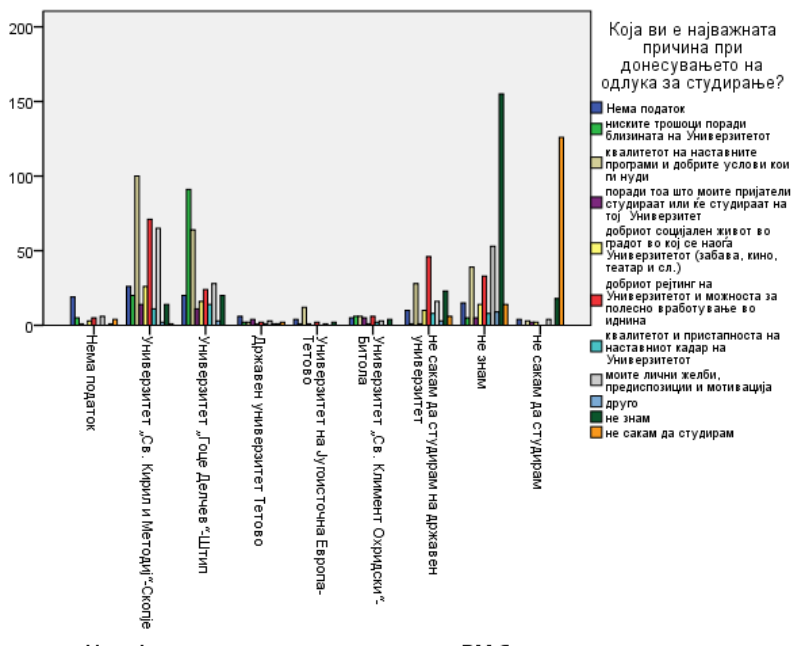
Графикон 10

Постои статистички значајна средна зависност помеѓу изборот на државниот универзитет и причината која учениците ја навеле како пресудна за студирање.

Така за УКИМ, 28,6 % го одбираат поради квалитетот на наставните програми, а 20,3 % поради добриот рејтинг на Универзитетот. За УГД, 31,3 % го одбираат поради ниските трошоци и близината, а 22 % поради квалитетот на наставните програми, додека 8,2 % го одбираат поради добриот рејтинг на Универзитетот (Графикон 11).

Графикон 11

Мотивација за избор на занимање (факултет)

Според преференциите на испитаниците средношколци, најпопуларни факултети се правните и медицинските, додека веднаш зад нив се економските и факултетите за информатика (Табела 17).

Табела 17

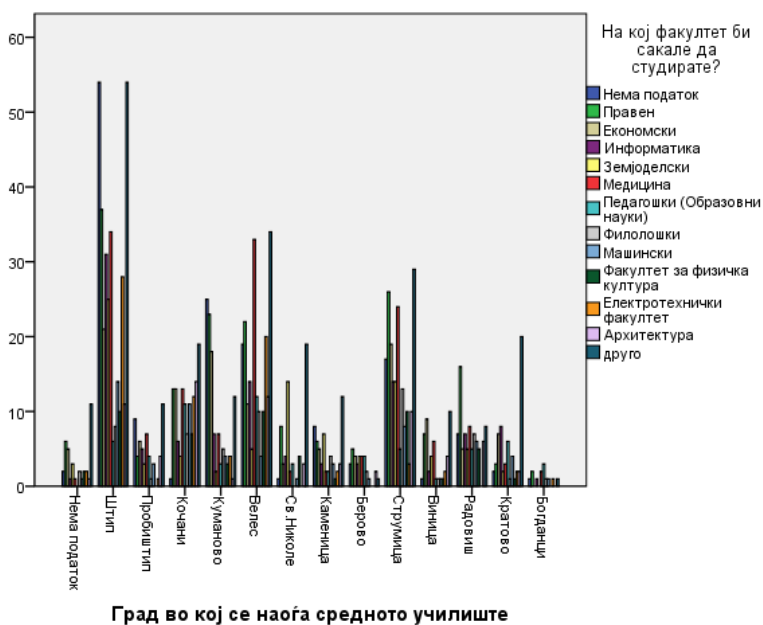
На кој факултет би сакале да студирате?

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Нема податок	150	10,5	10,5	10,5
Правен	178	12,4	12,4	22,9
Економски	126	8,8	8,8	31,7
Информатика	106	7,4	7,4	39,1
Земјоделски	92	6,4	6,4	45,5
Медицина	146	10,2	10,2	55,7
Педагошки (Образовни науки)	65	4,5	4,5	60,3
Филолошки	62	4,3	4,3	64,6
Машински	62	4,3	4,3	68,9
Факултет за физичка култура	54	3,8	3,8	72,7
Електротехнички факултет	77	5,4	5,4	78,1
Архитектура	73	5,1	5,1	83,2
друго	241	16,8	16,8	100,0
Вкупно	1432	100,0	100,0	

Според интересот за факултети по градови, од истражувањето можеме да забележиме дека најголем интерес за Правен факултет има во Куманово, Берово, Радовиш, Богданци и Веница, за Економски факултет – Куманово, Берово, Веница и Кратово, за Информатика во Штип, Кратово, Пробиштип, Радовиш и Струмица, за Земјоделски факултет во Свети Николе, Македонска Каменица и

Берово, за Медицински факултет во Велес, Штип, Струмица, Пробиштип, Богданци и Берово, за Педагошки (Образовни науки) најголем интерес има во Богданци, Берово, Кратово и Кочани, за Филолошки факултет во Радовиш, Богданци, Струмица, Македонска Каменица и Берово, за Машински факултет интерес е пројавен во Кочани и Богданци итн. (Графикон 12).

Графикон 12

Според постигнатиот успех во средното училиште, на Правен факултет најмногу од заинтересираните би биле многу добри и одлични, на Економски факултет многу добри и добри, на Информатика најголем интерес пројавуваат ученици со одличен и добар успех, на Земјоделски факултет со добар и многу добар успех, на Медицина со одличен успех, на Образовани науки со многу

добар и одличен успех, на Филолошки со многу добар успех (Табела 18).

Табела 18

На кој факултет би сакале да студирате? * Постигнат просечен успех во претходната година

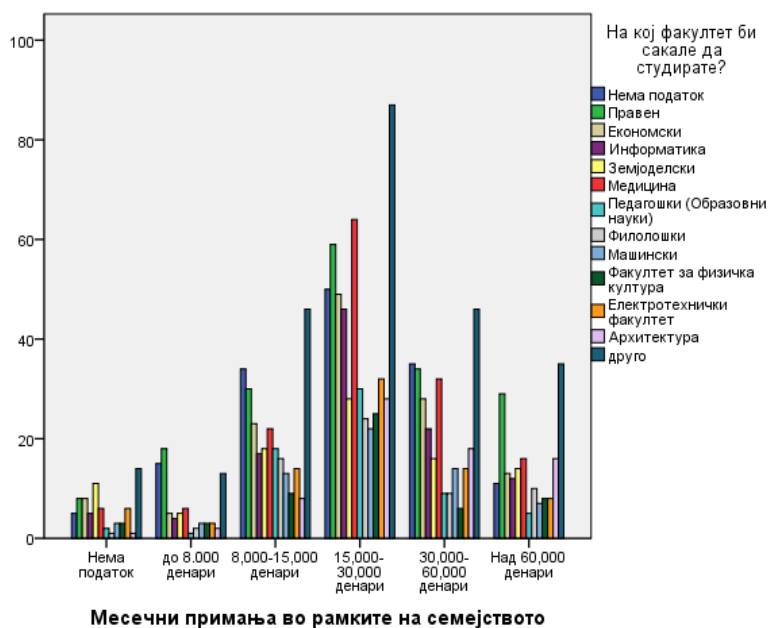
		Постигнат просечен успех во претходната година						Вкупно
		Нема податок	одличен	мн. добар	добар	доволен	недоволен	
На кој факултет би сакале да студирате?	Нема податок	3 2,0%	43 28,7%	39 26,0%	40 26,7%	24 16,0%	1 0,7%	150 100,0%
	Правен	2 1,1%	57 32,0%	66 37,1%	43 24,2%	10 5,6%	0 0,0%	178 100,0%
	Економски	0 0,0%	34 27,0%	49 38,9%	41 32,5%	2 1,6%	0 0,0%	126 100,0%
	Информатика	0 0,0%	42 39,6%	23 21,7%	35 33,0%	6 5,7%	0 0,0%	106 100,0%
	Земјоделски	6 6,5%	14 15,2%	25 27,2%	27 29,3%	20 21,7%	0 0,0%	92 100,0%
	Медицина	1 0,7%	73 50,0%	53 36,3%	17 11,6%	2 1,4%	0 0,0%	146 100,0%
	Педагошки (Образовни науки)	0 0,0%	21 32,3%	25 38,5%	18 27,7%	0 0,0%	1 1,5%	65 100,0%
	Филолошки	0 0,0%	12 19,4%	32 51,6%	17 27,4%	1 1,6%	0 0,0%	62 100,0%
	Машински	1 1,6%	19 30,6%	14 22,6%	21 33,9%	5 8,1%	2 3,2%	62 100,0%
	Факултет за физичка култура	1 1,9%	4 7,4%	17 31,5%	27 50,0%	5 9,3%	0 0,0%	54 100,0%
	Електротехнички факултет	0 0,0%	33 42,9%	15 19,5%	24 31,2%	5 6,5%	0 0,0%	77 100,0%
	Архитектура	0 0,0%	32 43,8%	23 31,5%	15 20,5%	3 4,1%	0 0,0%	73 100,0%
	друго	2 0,8%	50 20,7%	79 32,8%	84 34,9%	22 9,1%	4 1,7%	241 100,0%
	Вкупно	16 1,1%	434 30,3%	460 32,1%	409 28,6%	105 7,3%	8 0,6%	1432 100,0%

Во однос на социјалниот статус и преференцијата на факултет, оние со најмалку месечни примања во семејството, до 8 000 денари, се заинтересирани за Правен факултет, средношколците кои се од семејства со месечни примања помеѓу 8 000 и 15 000 денари за Правен, Економски и Медицински факултет, среднонискиот социјален слој помеѓу 15 000 и 30 000 ден. месечни

примања во семејството за Правен, Медицински, Економски и Факултет за информатика, средновисокиот слој на средношколци кои потекнуваат од семејства со месечни примања помеѓу 30 000 и 60 000 ден. најмногу се заинтересирани за Правен, Економски и Медицински факултет, а оние со примања над 60 000 ден. месечно во рамките на семејството за Правен факултет (Графикон 13). Од изнесеното можеме да забележиме дека социјалниот статус нема значително влијание при изборот на факултетот.

Графикон 13

Според половата структура на испитаниците, можеме да забележиме дека за женскиот пол попреферирани се Педагошки (Образовни науки), Правен, Економски и Медицински факултет, додека за машкиот пол – Факултет за информатика, Земјоделски,

Машински, Електротехнички или Факултет за физичка култура (Табела 19).

Табела 19

На кој факултет би сакале да студирате? * Пол

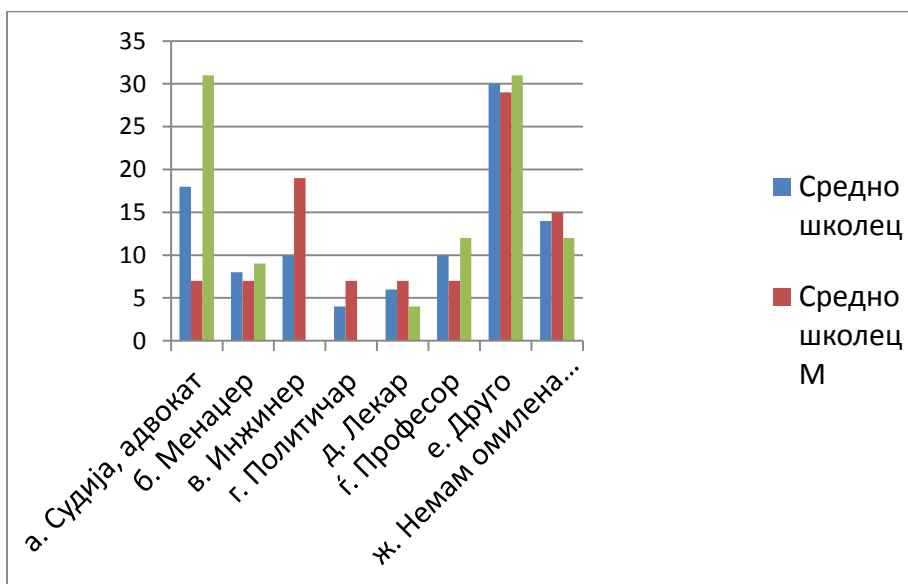
		Пол		Вкупно
		Машки	Женски	
На кој факултет би сакале да студирате?	Нема податок	65 43,3%	85 56,7%	150 100,0%
	Правен	80 44,9%	98 55,1%	178 100,0%
	Економски	48 38,1%	78 61,9%	126 100,0%
	Информатика	72 67,9%	34 32,1%	106 100,0%
	Земјоделски	62 67,4%	30 32,6%	92 100,0%
	Медицина	39 26,7%	107 73,3%	146 100,0%
	Педагошки (Образовни науки)	10 15,4%	55 84,6%	65 100,0%
	Филолошки	20 32,3%	42 67,7%	62 100,0%
	Машински	47 75,8%	15 24,2%	62 100,0%
	Факултет за физичка култура	45 83,3%	9 16,7%	54 100,0%
	Електротехнички факултет	55 71,4%	22 28,6%	77 100,0%
	Архитектура	32 43,8%	41 56,2%	73 100,0%
	друго	114 47,3%	127 52,7%	241 100,0%
	Вкупно	689 48,1%	743 51,9%	1432 100,0%

Слични преференции во однос на половата структура добивме и во рамките на истражувањето спроведено во 2013 година. Ова истражување се однесуваше на испитаници средношколци и студенти и ги опфаќа истите региони. Прашањето се однесува на

листа на професии, од кои студентите и средношколците треба да изберат која е најпреферирана. Веднаш да споменеме дека поради нивната насоченост во образованието, како и поради фактот дека поголемиот број на испитаници студенти доаѓаат од корпусот општествени факултети, не може да се добие реална слика. Состојбата е сосема поинаква кај испитаниците средношколци кои според образовните профили (дури и да се во рамките на насочените, стручни средни училишта) се пофлексибилни во перцепцијата на нивната идна професија. Интересно, очигледно е дека одредени професии се попреферирани кај женскиот пол, додека други кај испитаниците од машки пол. Така, очигледно омилените „женски“ професии се: судија, адвокат, менаџер или професор, додека типично „машки“ преферирани професии се инженер, политичар и лекар (Графикон 14).

Графикон 14

Средношколци

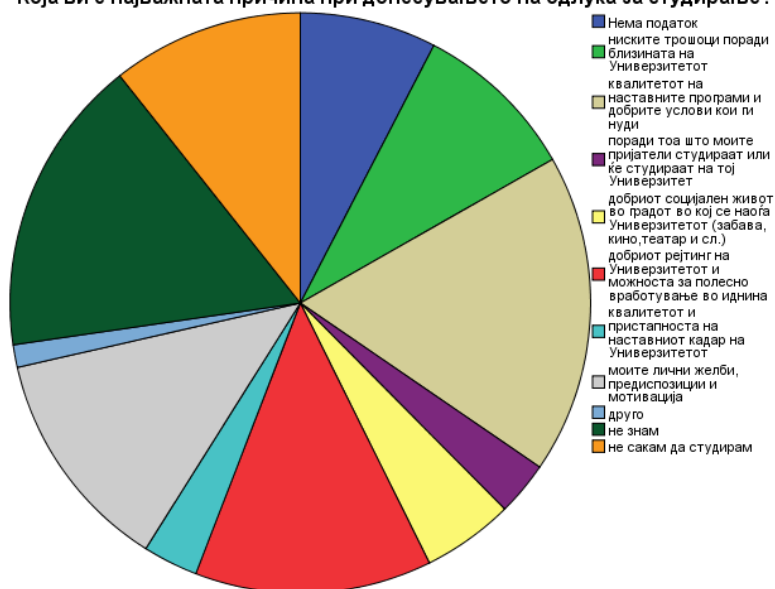

Фактори на влијание при изборот на високото образование

При донесувањето одлука за студирање, најважните причини според мислењето на средношколците се бараат во квалитетот на наставните програми и условите кои ги нуди универзитетот, добриот рејтинг на универзитетот и можноста за вработување, како и личните желби и предиспозиции, односно личниот избор. Пристапноста кон наставниците, социјалниот живот во градот во кој универзитетот се наоѓа, како и влијанието од пријатели се чини се помалку важни во рамките на ваквите перцепции (Графикон 15).

Графикон 15

Која ви е најважната причина при донесувањето на одлука за студирање?

Подобрите перспективи за во иднина, но и личната надоградба и можноста за полесно добивање виза за иселување се подеднакво значајни мотиви за запишување на факултет (Графикон 16).

Графикон 16

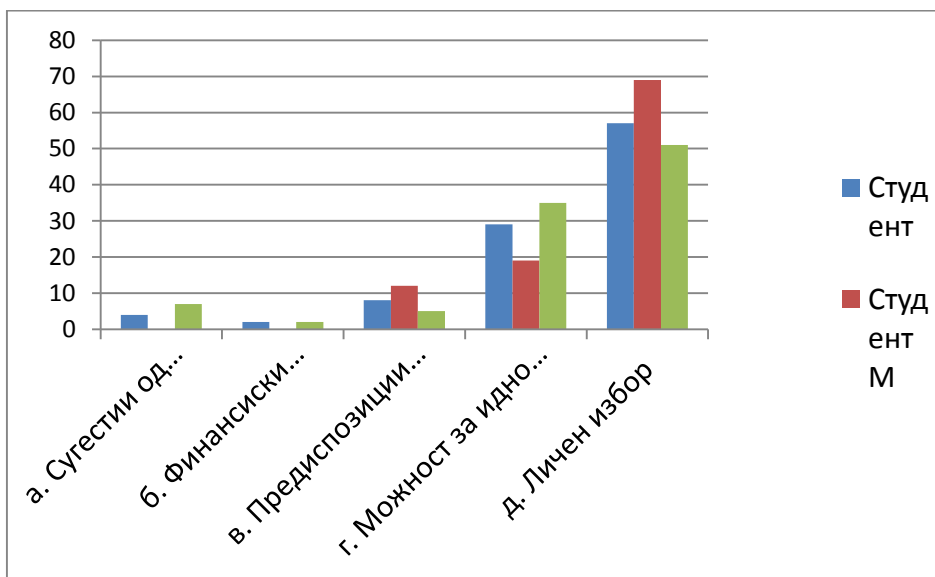
Според истражувањето спроведено во 2013 година (Стојановски, Џамтовска Здравковска, 2013), на прашањето *Кои се вашите мотиви за избор на образованието (факултет или средни училишта)?*, веднаш се утврдува тенденција на различна перцепција кај средношколците и студентите. Така, 57 % од студентите тврдат дека личниот избор е главна детерминанта на нивното образование, за 29 % тоа се можностите за идно вработување, 8 % носат одлука врз основа на предиспозициите и талентот, 4 % врз основа на сугестиите на семејството, а само 2 % од испитаниците студенти тврдат дека основна детерминанта на нивниот избор се финансиските предиспозиции (Графикон 17). Ваквите резултати зборуваат на повисок степен на автономност при носењето одлуки, иако истата не секогаш се темели на рационалните претпоставки, втемелени на перцепцијата за идно вработување или предиспозициите или талентот. Иако сугестиите од семејството и финансиските можности имаат низок индекс во вкупната перцепција, токму истиот укажува дека дисперзијата на

високото образование во помалите градови и регионални центри го прави ваквиот фактор на влијание минимален во вкупните перцепции. Поточно, преку ваквата перцепција можеме да утврдиме дека високото образование станува попростапно за семејствата со понизок буџет, бидејќи дисперзираноста на образованите центри значи намалување на издатоците поврзани со патување или обезбедување престој во местото на студирање (Стојановски, Џамтовска Здравковска, 2013).

Кај средношколците имаме поделеност во перцепциите на факторите на влијание при изборот на образование (Графикон 18). За разлика од 57 % од испитаниците студенти кои тврдеа дека личниот избор го одредува нивното образование, процентот кај средношколците е речиси половичен, односно 32 %. Можноста за вработување е мотив за избор на образованието кај 30 % од средношколците, додека 24 % се однесуваат на предиспозициите или талентот. Сето ова укажува на помала автономност при изборот на образованието, што во согласност со возраста е за очекување. Но она што изненадува е фактот дека рационалниот избор е повеќе застапен кај средношколците, отколку кај студентите. Исто така очигледна е разликата кај детерминирањето на факторот „финансиски можности“, кој е застапен дури кај 12 % од средношколците испитаници, што значи шест пати поголема вредност за разлика од онаа кај испитаниците студенти. На крајот само 2 % од испитаниците средношколци тврдат дека пресудни во нивниот избор се влијанијата од семејството. Последното е очигледно изненадување (Стојановски, Џамтовска Здравковска, 2013).

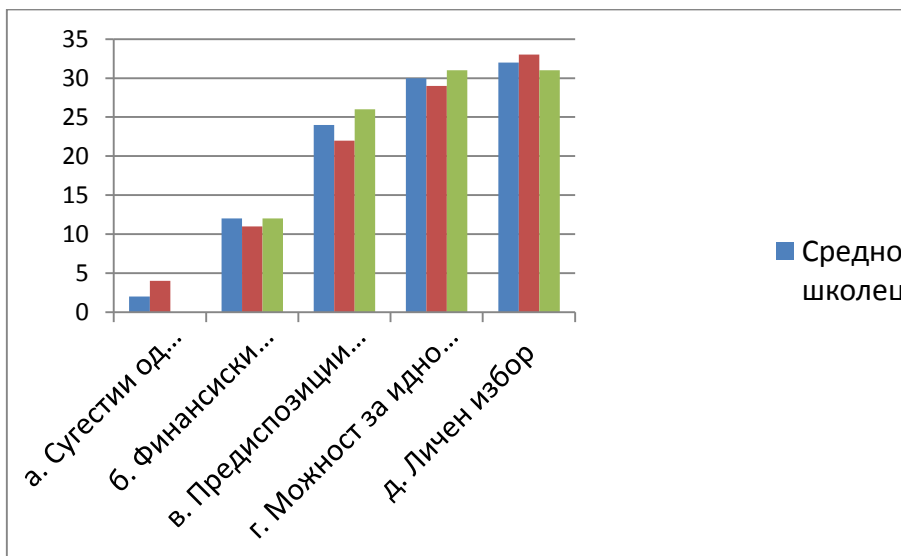
Графикон 17

Студенти

Графикон 18

Средношколци

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Во Македонија е забележлив недостатокот на релевантни податоци за миграција на младите и миграција на населението генерално. Десетиците илјади иселени според официјалните статистички податоци не ја отсликуваат реалноста, а според проценките на одредени странски институции бројката најверојатно надминува половина милион. Традиционалните основи за миграција од Македонија, како и од регионот на Југоисточна Европа, се надополнети со глобализирачките процеси на мобилност на населението, но и внатрешните фактори поврзани со политичката нестабилност, слабиот капацитет на институциите, но најчесто со лошите економски показатели. Како што може да се проследи во трудот, економската миграција на младите е предизвикана од високиот степен на невработеност. Следствено, во перцепциите на младите од Источниот и Југоисточниот плански регион на Република Македонија исклучително е висок процентот на оние кои би сакале да мигрираат во други земји. Емиграцијата не секогаш е поврзана со желбата за трајно иселување, која според истражувањето сепак може да се искачи до 1/5 од младото население. Поврзувањето на младите со локалната заедница и државата во целина најчесто се врзува со семејството.

Високите стандарди и квалитетот во високообразовните институции се клучен сегмент за севкупниот општествен развој. Истражувачката димензија на високото образование е недоволно експлоатирана, без соодветна буџетска поддршка и со недоволна

соработка со бизнис-заедницата. Од друга страна, продуцирањето на стручни, квалитетни и критички наобразовани граѓани е клучно за развојот на демократските национални капацитети и ефектуирање на човечкиот потенцијал во насока на градење на поквалитетно општество.

Проблемите со високото образование во државата еволуираат од проблеми на прашањето на автономијата на универзитетите до акутниот недостаток на средства за истражувања и развој. Компаративната призма во рамките на регионот на Југоисточна Европа не укажува на хиперпродукција на високообразовни институции, туку пред сè на инфлација на студиски програми и факултети. Од друга страна, дисперзијата на високото образование е реална потреба, а истражувањето покажува дека новите универзитети реално не создаваат хиперпродукција на кадри. Прашањето на квалитетот на високото образование се поврзува со бавната адаптивност на најстариот Универзитет – УКИМ во имплементацијата на Болоњските принципи и ЕКТС, како и нискиот квалитет кој го обезбедуваат значителен дел од приватните високообразовни институции.

Од истражувањето може да се заклучи дека значителен дел од учениците од средните училишта во источниот и централните делови во Македонија, своето образование ќе го продолжат, со преференција на еден од двата државни универзитети – УКИМ или УГД. Постојат фактори кои влијаат на мотивацијата за избор на универзитет, а истите се во опсегот од објективните критериуми поврзани со образованието на родителите, успехот или генерално

финансиските можности, па сè до општите субјективни перцепции за поголемиот квалитет на наставните програми и перспективите кои образованието ги нуди.

Следствено според резултатите од истражувањето можеме да ги дадеме следните препораки:

- Поврзување на државните институции и статистички центри со универзитетите и невладиниот сектор, со цел разработка на соодветна методологија за утврдување на обемот и карактерот на емиграцијата, особено на младото население;

- По спроведување на соодветни мапирања на миграциите, генерирање на соодветни долгорочни политики за справување со истите;

- Поврзување на научните и истражувачки центри, како и на државните институции, со мигрантските заедници кои веќе егзистираат надвор од државата, со цел да се направи соодветно сондирање и да се обезбедат услови за делумен поврат во земјата;

- Вклучување на младите во процесот на донесување одлуки на локално ниво;

- Надворешната миграција може да се намали само со спроведување на мерки за внатрешна децентрализација и јакнење на локалните заедници;

- Поврзување на високообразовните институции со реалниот приватен сектор, што ќе придонесе за ефективно регрутирање на идни работници, но и обезбедување на практична настава;

- Интернационализација на наставните програми на универзитетите преку градење на интердисциплинарни студиски програми и привлекување студенти надвор од државата;

- Оптимализирање на наставните програми и факултети на државните високообразовни институции и поголема контрола на приватните преку соодветните тела за акредитација и евалуација;

- Одржување и зајакнување на регионалниот дисперзиран образовен концепт, со цел да се намалат предусловите за внатрешна миграција и задржување на интелектуалниот потенцијал со цел рамномерен општествен и економски развој;

- Зајакнување на традиционалните семејни вредности.

Библиографија

- Atoyan, Ruben and Others (2016), Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe. IMF Staff Discussion Note.
- Bakiu, Bashkim, Marija Dimitrova and Admir Brava (2016), How to achieve a truly integrated education in the Republic of Macedonia. Skopje: EPI.
- Balkan Barometer 2017, Public Opinion Survey. Sarajevo: Regional Cooperation Council Secretariat (RCC).
- Baltaru, Roxana-Diana and Yasemin Nuhoglu Soysal (2017), Administrators in higher education: organizational expansion in a transforming institution. In, Higher Education, The International Journal of Higher Education Research. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol 73: Springer. Pp. 1-17.
- Bendermacher G. W. G., M. G. A. oude Egbrink, I. H. A. P. Wolfhagen, and D. H. J. M. Dolmans (2017), Unravelling quality culture in higher education: a realist review. In, Higher Education, The International Journal of Higher Education Research. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol 73: Springer. Pp. 39-60.
- Bornarova, Suzana and Verica Janeska (2012), Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe, Final Country Report, The Former Yugoslav Republic of

Macedonia. European Commission, DG Employment, Social Affairs and Inclusion.

Brajkovic, Lucia (2016), Higher Education in Western Balkans: Recent Trends and Challenges. In, *International Higher Education*, No 87. Pp. 27-30.

Browne, Evie (2017), Evidence on education as a driver for migration. Bo, Helpdesk Report: Knowledge, evidence and learning for development.

Cortina, Jeronimo, Patrick Taran and Alison Raphael (Ed.) (2014), *Migration and Youth: Challenges and Opportunities*. Global Migration Group: UNICEF.

Dinkovski, Vladimir and Silvana Markovska-Simoska (2018), Brain drain as a function of sustainable development in the Republic of Macedonia. Bo, *Industrija*, Vol. 46, No. 1, стр. 173-189.

Docquier, Frédéric (2014), The brain drain from developing countries. Bo, *IZA World of Labor*. wol.iza.org.

Heckert, Jessica (2015), New perspective on youth migration: Motives and family investment patterns. Bo, *Demographic Research: Volume 33, Article 27*, стр. 765-800.

Henri, D. C., L. J. Morrell and G. W. Scott (2018), Student perceptions of their autonomy at University. In, *Higher Education, The International Journal of Higher Education Research*. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol. 75: Springer. Pp. 507-516.

- Kavaja, Kludjo (2017), Ethnicity, Politics and Education in Macedonia. In, *European Journal of Education Studies*, vol. 3, Issue 9. Pp. 480-494.
- Lenartowicz, Marta (2015), The nature of the university. In, *Higher Education, The International Journal of Higher Education Research*. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol. 69: Springer. Pp. 947-961.
- Malaj, Emi and Visar Malaj (2017), Poverty and Migration in Western Balkan Countries. Bo, *European Journal of Multidisciplinary Studies*, Vol. 4, No.2, стр. 51-57.
- Muenz, Rainer (2007), Aging and Demographic Change in European Societies: Main Trends and Alternative Policy Options. Discussion Papers, NO. 0703: Hamburg Institute for International Economics.
- Neave, Guy (2003), The Bologna Declaration: Some of the Historic Dilemmas Posed by the Reconstruction of the Community in Europe's Systems of Higher Education. In, *Educational Policy*, vol 17, No 1. Corwin Press. Pp. 141-164.
- Popović, Marija and Aleksandra Gligorović (2016), Youth Mobility in the Western Balkans the Present Challenges and Future Perspectives: Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Kosovo, Serbia, the former Yugoslav Republic of Macedonia. Balkan Regional platform for youth participation and dialogue.
- Profile of Migration and Remittances: Macedonia (2012), World Bank Report. (Види

<http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/Macedonia.pdf>). Пристапено на 25.07.2018 година.

Reinalda, Bob and Ewa Kulesza (2005), *The Bologna Process – Harmonizing Europe's Higher Education*. Barbara Budrich Publishers: Opladen & Bloomfield Hills.

Shaqiri, Jeton (2017), *Reforms in High Education and their Influence in Economic Development of R. Macedonia*. In, (JPMNT) *Journal of Process Management – New Technologies, International*, vol. 5, No 4. Pp. 55-60.

Skikos, Helene (ed.), (2016), *From University to Employment: Higher Education Provision and Labour Market Needs in the Western Balkans Synthesis Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pp. 13-30.

Sotiroski, Kosta and Ilija Hristoski (2014), *Statistical Performances of Population Migration in the Republic of Macedonia at the Beginning of the 21st Century*. *Bo, Migracijske i etničke teme* 30-1. стр. 33–65.

Stojanovski, Strashko, Jadranka Denkova and Dejan Marolov (2018), *Higher Education in Republic of Macedonia: Challenges and Perspectives*. *Bo, Balkan Social Science Review*, Vol. 11. стр. 95-115.

Tett, Lyn, Vivienne E Cree and Hazel Christie (2017), *From further to higher education: transition as an on-going process*. In, *Higher Education, The International Journal of Higher Education*

Research. ISSN: 0018-1560 (Print) 1573-174X (Online), vol. 73: Springer. Pp. 389-406.

The Bologna Declaration (1999), Joint declaration of the European Ministers of Education. Bologna: The European Higher Education area. (https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_1999_Bologna-Declaration.pdf), Accessed April 25, 2018).

The Economist (2017), Macedonian emigrants estimated at more than 30% of population. (<http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=285169212&Country=Macedonia&topic=Economy&subtopic=Forecast&subsubtopic=Economic+growth&u=1&pid=746725858&oid=746725858&uid=>) Пристапено на 24.07.2018.

Vukasovic, Martina (2012), European integration in higher education in the Western Balkan countries (WBC), A review of literature. Oslo: Department of Educational Research, Faculty of Education, University of Oslo. Pp. 12-14.

World Migration Report of 2018, Geneva, International Organization for Migration (IOM).

Zagaga, Pavel (2013), Higher education research and higher education policy in South-East Europe. In, European Journal of Higher Education, vol. 3, No. 3: Routledge. Pp. 280-294.

Zivaljevic, Aleksandra, Nikolina Vrcelj and Aleksandra Tosovic Stefanovic (2015), Is Quality of Higher Educational Institutions in Western Balkan Real?, In, Industrija, vol. 43, No. 1. pp. 91-109.

Државен завод за статистика на Република Македонија (2018),
Активно население во Република Македонија, Резултати од
Анкетата за работна сила, I тримесечје од 2018 година,
Работоспособно население според економската активност, по
возрасни групи и по пол.

Државен завод за статистика на Република Северна Македонија
(stat.gov.mk)

- Наталитетот во Република Северна Македонија
- Дипломирани студенти на високите школи и на факултетите
- Запишани студенти на додипломски студии
- Основни и средни училишта на почетокот на учебната година.

Закон за високо образование, 2018. Службен весник на Република
Македонија бр. 88, година LXXIV, 8 мај 2018 година.

Зинзирова, Сања и Димитар Ванчов (2017), Како до намалување на
младинската емиграција од Република Македонија?, Скопје:
Платформа за мултикултурализам.

Министерство за труд и социјална политика на Република
Македонија (2015), Стратегија за демографски политики на
Република Македонија 2015-2024 година.

Стојановски, Страшко, Сузана Џамтовска Здравковска (2013),
Младите и иднината: Мотиви за избор на образованието и
потенцијалните можности за работа. Научна конференција
„Социо-културни проблеми и научни предизвици“,

Филозофски факултет, Државен универзитет Тетово, Тетово,
18 и 19.10.2013 година.

Топузовска Латковиќ, Марија, Мирјана Борота Поповска, Елеонора
Серафимовска и Анета Цекиќ (2013), Студија за младите во
Република Македонија. Скопје: Институт за социолошки и
политичко-правни истражувања.

РЕЦЕНЗИЈА

За публикацијата „Млади, миграции и образование“ од проф. д-р Страшко Стојановски, вонреден професор на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип

Ракописот на професорот Страшко Стојановски, кој е плод на повеќегодишното истражувачко и практично академско искуство, е студија која во суштина претставува истражувачки извештај од проектот *„Детерминанти за образовна мотивација и миграција на младите во источниот и југоисточниот регион на Република Македонија“*, кој се реализирал на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.

Истражувањето адресира широк спектар на предизвици со кои се соочува подолг временски период Македонија, а кои се суштински за квалитетот на живот во општеството, и кои длабоко се поврзани со перспективата на младите, со нивните образовни квалификации и професионална кариера, просперитетот и надежта за подобра иднина.

Дали миграциите на младите од Македонија следствено произведуваат сомнеж во потенцијалот на нацијата, државата и општеството во целина е клучното прашање на кое одговорот авторот се обидува да го најде преку истражувањето и анализите во деловите: Миграции на млади, демографски показатели и

перцепции на јавното мислење; Политики на високото образование – перцепции и ставови на средношколците за студирање на универзитетите.

Студијата анализира и опишува феномени, теми и трендови поврзани со миграцијата и емиграцијата на младите во Македонија и наедно дава препораки за подобрување на состојбите. Најголемата вредност на студијата е што обезбедува многу сериозни анализи и податоци кои можат да се користат во планирањето и креирањето на конкретни политики, во донесувањето на нови одлуки, мерки и активности за создавање на „нов свет“ и просперитет за младите да останат во Македонија.

Професорот Стојановски преку теоретската и емпириската анализа (88 страници), понекогаш суптилно, индиректно, а некаде и многу директно, покажува за превидот кој го прават сите во општеството, а тоа е дека високото образование, современото студирање, хармонизирањето и признавањето на дипломите на европскиот пазар, мобилноста на студентите и професорите е во суштина т.н. нов универзитет, нова образовна парадигма, за кои ние всушност и многу малку знаеме, но и многу бавно се приспособуваме, а всушност е фактор кој сериозно влијае на иселувањето на младите и нивниот просперитет за афирмација и самоафирмација во сопствената средина и светот.

Ова сериозно, длабоко искрено и посветено истражување сигурно ќе ја предизвика општата и стручната јавност во Македонија да ги преиспитаат своите ставови и погледи во градењето на политиките за младите. Целиот ракопис е

исклучително студиозен и сериозен научен придонес во универзитетското образование.

Во еден ваков контекст студијата на проф. Стојановски претставува значаен академски потфат во нашата средина. Оттука, ми претставува исклучително задоволство и привилегија да го предложам ракописот на проф. Стојановски за печатење.

Со почит,

Рецензент

10.10.2020 г.

проф. д-р Кирил Барбареев, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

на ракописот

„Млади, миграции и образование“

од авторот Страшко Стојановски

Трудот „Млади, миграции и образование“ од д-р Страшко Стојановски претставува истражувачки извештај од проектот „Детерминанти за образовна мотивација и миграција на младите во источниот и југоисточниот регион на Република Македонија“ кој се реализира на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип, со цел да се утврдат перспективите на младите за стекнување образовни квалификации, градење професионална кариера, но и квалитетен живот, просперитет и надеж за подобра иднина. Трудот претставува интересен и богат примерок за анализа, инспиративен за понатамошни идни проучувања. Уште повеќе, овој труд е успешен обид за систематска анализа на комплексни прашања што се однесуваат на младите, миграцијата и образованието. Овој текст нуди актуелни содржини, симбиотички поврзани и интегрирани во инклузивна целина. Ракописот третира комплекс од прашања во областа и на миграциите и на образованието и е еден од првите обиди за посистематска анализа на состојбите за миграцијата на младите и населението во Македонија воопшто.

Прашањето за младите, миграциите и образованието се карактеризира со висок степен на актуелност поради фактот на

постојниот тренд на глобализација и силни миграции во општеството, што во прашање ги доведува и образовните квалификации на младите, нивниот квалитет на живот и иднина. Образованието и неговата концептуална поставеност директно влијае врз перцепциите на младите, а потоа и врз фактичката состојба на нивната мобилност. Во серијата општествено-економски проблеми кои го одбележаа македонското општество последните три декади, примарниот акутен проблем се однесува на демографските индикатори за движењата на населението. Авторот на овој труд се фокусира на младите (средношколци и студенти), опсежно анализирајќи го корелативниот однос помеѓу образовната мотивација и можноста за миграција на младите во Република Македонија и надвор од Република Македонија, фокусирајќи се на мотивацијата на средношколците за запишување во високообразовните институции во Република Македонија, како и на мотивацијата на студентите за продолжување на нивното образование во рамки на универзитетите во коишто веќе студираат.

Трудот е структуриран во неколку делови. Во предговорот се наведуваат мотивите на авторот Страшко Стојановски за избор на темата со јасна определба на методолошката рамка на истражување на проблемот. Првиот дел е посветен на миграциските движења на младите во светот кои ја условуваат денешната структура на населението во земјите во светот согледана од аспект на образованието. Со јасен израз и логичност на мислата, авторот на почетните воведни страници говори за актуелноста на проблемот кој е предмет на проучување – млади,

миграции и образование, со цел преку следење на искуствата ширум светот да се предложи соодветна образовна политика соодветна за наши услови, насочена кон јакнење на заедничкиот образовен систем и политика во македонското општество. Во таа насока Стојановски укажува дека демографскиот потенцијал на една држава, регион, населено место е главниот предуслов за креирање на какви било политики и проектирање на евентуален иден развој, било да е економски, политички, образовен, здравствен и сл. Дополнителен проблем во поглед на миграциите претставуваат и отворените граници и можноста за мобилност на населението, каде работоспособното младо население масовно се одлива во бранови и историски континуитет. Со изразен научен пристап на аналитичко-синтетичко размислување, авторот укажува на основните карактеристики на миграциските движења на младите. Бројот на мигранти во светски размери е во постојан пораст; посебно се забележува трендот на миграција на младите категории на население каде образованието е движечки фактор за миграција кај младите, особено на секундарно и терцијарно ниво, на возраст од 15 до 25 години, машката наспроти женската популација и средно-високите социјални слоеви.

Анализирајќи ја миграцијата на младите од земјите на Југоисточна Европа, Стојановски компаративно ги посочува и дел од причините кои се слични и се однесуваат и на Република Македонија: политичката нестабилност, лошата економска политика, војните, а несомнено примарен фактор на миграција кај младите е високиот степен на невработеност и сиромаштија. Како помалку важни варијабли кои влијаат на миграцијата ги посочува:

полот, возраста, степенот на образование, бројот на членови во семејството, семејниот статус. Најголемиот дел од младите подобриот живот во другите земји го гледаат низ призмата на поголемите можности за вработување, напредок во кариера, подобро формално и повеќе можности за неформално образование, како и подобри примања. За на крај, преку еден индуктивен процес на заклучување, авторот да стави акцент на демографските показатели и емиграцијата на младите од Република Македонија. Трендовите за миграција на населението во рамките на поширокиот регион на Југоисточна Европа се пресликуваат и во случајот на Република Македонија. Сè уште не е утврден точниот број на емиграција од земјата, но според карактерот Стојановски укажува на три категории: трајна миграција, привремена или циркуларна и илегално напуштање. Постои тренд на опаѓање на живородени деца, но и овде главниот фактор за миграција на младите е недостатокот на можности за вработување согласно со образовните квалификации, како и лошата економска состојба. За да ги потврди своите ставови, авторот Страшко Стојановски реализира и анкетни прашалници на млади до 35 години, пред сè средношколци и студенти. Лошата економска состојба е примарниот фактор поради кој младите ја напуштаат државата.

Следствено на миграцијата, авторот на трудот дава систематски осврт и на карактерот и интензитетот на внатрешната миграција во Македонија. Последните децении се јавуваа тенденција на мобилност на младите категории на населението во насока на мигрирање во два правци: од помалите градови во државата кон главниот град Скопје и миграција надвор од државата, укажувајќи

на главниот проблем кој предизвикува демографска депопулација и нерамномерен регионален развој. Оваа мобилност е детерминирана од формалното образование и образовните политики, но и од визиите на младите во однос на тоа каде се гледаат во перспектива.

На крајот од трудот, во заклучокот, авторот констатира голем број недоследности во поглед на емиграциската слика, тргнувајќи од тоа дека постои недостаток на релевантни податоци за миграција на младите во Република Македонија. Но истовремено авторот дава бројни препораки кои се во насока на подобрување на демографската и образовната политика во Република Македонија, а тоа се: разработка на соодветна методологија за утврдување на обемот и карактерот на емиграцијата, посебно на младото население, долгорочни политики за справување со истата, сондирање на каналите и враќање на дел од нив во земјата, вклучување на младите во донесување одлуки на локално ниво, внатрешна децентрализација, поврзување на високообразовните институции со приватниот сектор, ефективно регрутирање на идни работници, практична настава, интердисциплинарни програми и привлекување на студенти надвор од државата, одржување и јакнење на регионалниот дисперзиран образовен концепт, зајакнување на традиционалните семејни вредности. Ова се само дел од мерките кои авторот ги посочува како автентичен приказ на кои треба да се работи во насока на унапредување на образовниот систем.

Фактот дека се консултирани околу 40 извори, печатени и електронски од домашни и странски автори наведени во петтиот дел како библиографија, како и цитатите наведени во текстот, упатуваат на заклучокот дека авторот ја доловил суштината, значењето и решавањето на проблемот *млади, миграции, образование*.

Трудот „Млади, миграции и образование“ на авторот вонреден проф. д-р Страшко Стојановски е оригинално дело во кое се фузирани теоријата и практиката и истото може да најде конкретна примена како во доменот на креирање политики во македонскиот образовен систем, така и во едукација на студентите.

Место и датум:

Штип, 13.10.2020 г.

Рецензент:

вон. проф. д-р Даниела Коцева с.р.

